

**LIKUNNANOPETTAJIIN OPPILAIKEN TAHOLTA KOHDISTUVA
KIUSAAMINEN
Ilkka Laasonen**

Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma
Kevät 2006
Liikuntatieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Laasonen, I. 2006. Liikunnanopettajiin oppilaiden taholta kohdistuva kiusaaminen. Jyväskylän yliopisto. Liikuntapedagogiikan pro gradu –tutkielma. 90 s.

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää liikunnanopettajiin kohdistuvaa kiusaamista, sen luonnetta sekä alueellisia eroja Helsingin ja Jyväskylän alueen yläkoulujen välillä. Tutkimuksessa käsiteltiin oppilas-opettaja kiusaamistapausten taustalla olevia tekijöitä sekä kiusaamistapausten vaikutuksia liikunnanopettajiin. Työssä tarkasteltiin nais- ja miesliikunnanopettajien eroavaisuuksia sekä kiusatuksi tulemisesta siihen suhtautumisessa. Tutkimuksen kohteena olivat myös liikunnanopettajien kiusaamistilanteeseen puuttumisalttiuden vaikutukset kiusatuksi tulemiseen, sekä opettajien hakema ja saama tuki kiusaamistapausten jälkeen. Kiusaamisen syitä ja mahdollisia ehkäisykeinoja kysyttiin myös opettajilta.

Tutkimus oli luonteeltaan määrällinen. Tutkimus suoritettiin internetissä tehtävällä kyselylomakkeella keväällä 2005. Ennen varsinaisen kyselyn julkaisemista tehtiin esikysely, johon osallistui neljä liikunnanopettajaa. Varsinaiseen tutkimuskyselyyn vastasi 43 liikunnan opettajaa, vastausprosentin ollessa 37,7 %.

Tutkimuksen mukaan opettajiin kohdistuu kiusaamista oppilaiden taholta. Tutkimukseen osallistuneista opettajista 80 % oli kärsinyt jonkin muotoisesta kiusaamisesta jossain vaiheessa uransa. Yleisin kiusaamisenmuoto oli loukkaava käytös. Toiseksi eniten opettajiin kohdistuu fyysisen väkivallan uhkaa. Opettajat joutuivat etenkin fyysisen väkivallan tai sen uhan kohteeksi ohjatessaan oppilaita esimerkiksi kielletyltä alueelta pois.

Oppilas-opettaja konfliktin taustalla on usein oppilaiden välinen ristiriita, joka ei välttämättä liity opetettavaan aineeseen. Opettaja joutuu puuttumaan tunnilta oppilaiden välien selvittelyyn ja joutuu itse kiusaamisen tai väkivallan kohteeksi. Konfliktin saattaa aiheuttaa myös erimielisyydet oikeasta liikuntavarustuksesta tai esimerkiksi tunnin päättymisen ajankohdasta.

Opettajan sukupuolella oli tilastollisesti merkitsevä yhteys fyysisen väkivallan uhan kokemisessa. Miehet kokivat naisia enemmän fyysisen väkivallan uhkaa. Tässä tutkimuksessa miehistä 23 % oli kokenut fyysisen väkivallan uhkaa uransa aikana, naisista vastaava osuus oli 13 %. Opettajan iällä oli myös tilastollisesti merkitsevä yhteys loukatuksi tulemiseen. Nuorista opettajista oli kärsinyt loukkaavasta käytöksestä uransa aikana 33 %, kun taas keski-ikäisistä vain 15 %. Iäkkäistä opettajista oli kärsinyt loukkaavasta käytöksestä noin 20 %.

Avainsanat: kiusaaminen, opettaja, oppilas.

TIIVISTELMÄ

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	AGGRESSIO JA VÄKIVALTA	7
	2.1 Aggressio.....	7
	2.2 Väkivalta	9
3	OPPILAS-OPETTAJA KONFLIKTIN TAUSTATEKIJÖITÄ.....	11
	3.1 Kotiolot ja -kasvatus	11
	3.2 Kouluun liittyvät tekijät	13
	3.3 Opettajan koskemattomuus	13
4	OPETTAJIIN KOHDISTUVA KIUSAAMINEN ILMIÖNÄ.....	15
	4.1 Kiusaaminen.....	15
	4.1.1 Uhri	16
	4.1.2 Kiusaaja.....	19
	4.2 Kiusaaminen ryhmädynaamisena ilmiönä	20
	4.2.1 Dissonanssi-ilmiö.....	21
	4.2.2 Viholliskuva.....	22
	4.2.3 Käyttäytymisen vahvistaminen.....	23
	4.2.4 Muita syitä	23
5	OPPILAAN OPETTAJAAN KOHDISTAMAN KIUSAAMISEN MUODOT ...	25
	5.1 Loukkaava käytös.....	25
	5.2 Häirintä.....	26
	5.3 Väkivallan uhka ja väkivalta.....	27
	5.4 Seksuaalinen häirintä	27
6	KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET	29
7	KIUSAAMISEN EHKÄISY	32
	7.1 Perheen vaikutus kiusaamisen ehkäisyssä.....	32
	7.2 Opettajan ja koulun rooli kiusaamisen ehkäisyssä.....	33
	7.3 Toimintamallit.....	35
8	TUTKIMUSONGELMAT	38

9	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	39
9.1	Tutkimuksen aikataulu	39
9.2	Kohderyhmän valinta	39
9.3	Tutkimusmenetelmän valinta	40
9.4	Mittarin laadinta	40
9.5	Aineiston käsittely	41
9.6	Tutkimuksen luotettavuus	41
9.6.1	Tutkimuksen reliabiliteetti	43
9.6.2	Tutkimuksen validiteetti	43
10	TULOKSET	46
10.1	Vastaajien taustatietoja	46
10.2	Opettajien mielipiteitä kiusaamiseen vaikuttavista tekijöistä	47
10.3	Liikunnanopettajiin kohdistuva kiusaaminen	48
10.3.1	Kiusaamisen jatkuvuus ja useus	50
10.3.2	Opettajan sukupuolen yhteys kiusaamiseen	50
10.3.3	Opettajan iän yhteys kiusaamiseen	51
10.3.4	Paikkakunnan vaikutus opettajiin kohdistuvaan kiusaamiseen	51
10.3.5	Opettajan henkilökohtaisten piirteiden vaikutus kiusaamiseen	52
10.3.6	Sukupuolen yhteys puuttumisalttiuden ja kiusaamisen välillä	52
10.4	Oppilas opettajan kiusaajana	53
10.4.1	Kiusaamistilanteen tapahtumapaikka	54
10.4.2	Oppilaan luokkatason yhteys kiusaamiseen	54
10.4.3	Oppilaan sukupuolen yhteys kiusaamiseen	55
10.5	Opettajien kuvauksia kiusaamistapauksista ja niiden seurauksista	55
10.6	Liikunnanopettajien kokemat kiusaamisen vaikutukset	59
10.7	Kiusaamisen ehkäisy	61
11	POHDINTA	63
	LÄHTEET	70
	Liite 1. Kysymyslomake	76

1 JOHDANTO

Ihmisillä on jo lapsuusvaiheessa epäsuotavia tapoja, jotka vaikeuttavat muiden kanssa elettävää yhteiselämää. Koulukiusaamisen suurista haitoista on puhuttu jo yli kaksikymmentä vuotta. Nimittely, halveksunta, eristäminen ja väkivalta ovat silti läsnä lähes kaikissa kouluissa. Ääritapauksissa kiusattu voi jopa päätyä itsemurhaan tai muuhun tuhoisaan tekoon vuosien kiusaamisen seurauksena. (Helsingin Sanomat, 2004; Salmivalli & Kivivuori, 2005.)

Kiusan kohteena voi olla myös opettaja. Jokainen opettaja joutuu Harjunkosken ja Harjunkosken (1994, 67) mukaan uransa aikana joskus kokemaan kiusaamista ammattiin liittyvänä epämiellyttävänä tekijänä. Opettajan tulisi tiedostaa itseensä kohdistuva kiusaamistapahtuma, jolloin hän voi sitä myös käsitellä. Torjuttu kiusaamiskokemus voi aiheuttaa kiusaamisen jatkumisen ja samalla alentaa opettajan työmotivaatiota.

Viimeisin maan kattava opettajauhritutkimus on vuodelta 1997. Vakavien yksittäistapausten yhteydessä nousee esiin tarve saada kunnollista seurantatietoa tästä ilmiöstä. ” Opettajien kokeman häirinnän ja väkivallan osalta olisi tärkeä selvittää, missä määrin opettajien alttius puuttua konflikti- ja norminrikkomustilanteisiin selittää heidän joutumistaan oppilaiden häirinnän ja väkivallan kohteeksi. Opettajien työssään kokema väkivalta liittyy usein normien ylläpitoon ja opettajan velvollisuuteen suojella oppilaita toisten oppilaiden kiusaamiselta. Siksi opettajiin kohdistuvan väkivallan ratkaisuna ei voi olla puuttumattomuus konflikteihin - pikemminkin koulutus, konfliktinhallintataidot sekä apuresurssit vaikeissa konflikteissa.” Näin toteavat Salmivalli ja Kivivuori (2005) kirjoituksessaan.

Tämän työn kirjoittamiseen minut innoittivat myös omakohtaiset kokemukset eri kouluissa. Olen opiskelujeni puolesta ollut opetusharjoittelussa sekä Helsingissä että Turussa. Näiden harjoittelujen lisäksi sain kosketusta koulumaailmaan ollessani sijaisena Jämsänkoscikella. Vaikka omat kokemukseni kouluista ovat vielä hyvin suppeat, olen mielestäni jo joutunut oppilaiden kiusaamisen kohteeksi. Erään tunnin keskeytti oppilaan kommentti:” Haista sä maikka vittu, mä lähen himaan!”.

Kiusaaminen on osa koulun arkipäivää. Kurinpitotoimet ja työrauhan ylläpitäminen ovat opettajan varsinaista opetusta häiritseviä tekijöitä (Lamminpää, 1999). Parkatin ja Kannaksen (1995) mukaan työympäristön rauhattomuus haittasi noin 40 prosenttia yläasteen opettajista. Kurinpitotoimet ja työrauhan ylläpitäminen vievät suuren osan opettajan aikaa ja voimavaroja. Vaikka häiriökäyttäytyminen on melko yleistä koululuokissa, opettajilla ei ole toimintaoikeuksia aggressiivisen tai sääntöjä rikkovan lapsen taltuttamiseksi. Voidaan myös pohtia onko opettaja oikea henkilö puuttumaan väkivaltaiseen tilanteeseen, vai pitäisikö kouluissa olla oma henkilökunta tällaisia tehtäviä varten, kuten ainakin Yhdysvalloissa on. Kaiken lisäksi, oppilaat ovat hyvin tietoisia opettajien toimintaoikeuksien puutteista. (Rantala & Keskinen, 2004.)

Kiusaamisen mahdolliset syyt tulisi kartoittaa vakavien seurausten välttämiseksi. Opettajien omakohtaiset kokemukset antavat arvokasta tietoa koulussa tapahtuvista tapauksista. Samalla saadaan tietoa siitä, miten liikunnanopettajat kokevat kiusaamisen. Näiden kokemusten perusteella voidaan esimerkiksi suunnitella tarvittavaa jälkihoitoa opettajille. Koulukiusaamista ehkäisevissä toimintamalleissa tulisi ottaa huomioon myös opettajia ja muuta henkilökuntaa vastaan kohdistuva kiusaaminen. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää opettajien työoloja parantavissa interventioissa. Samalla voidaan pohtia, tulisiko esimerkiksi alueellisesti vaikeampien koulujen opettajille järjestää lisäkoulutusta kiusaamiseen puuttumisen toimintamalleista.

Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään liikunnanopettajiin kohdistuvaa kiusaamista, sen luonnetta sekä alueellisia eroja Helsingin ja Jyväskylän alueen yläkoulujen välillä. Omien kokemusteni mukaan alueet eroavat oppilasainekseltaan sekä häiriökäyttäytymisen määrältään. Tutkimuksessa käsitellään myös tekijöitä oppilas-opettaja kiusaamistapausten taustalla sekä kiusaamistapausten vaikutuksia liikunnanopettajiin. Pyrin tarkastelemaan nais- ja miesliikunnanopettajien eroavaisuuksia sekä kiusatuksi tulemisessa että siihen suhtautumisessa. Tarkastelun kohteena ovat myös liikunnanopettajien kiusaamistilanteeseen puuttumisalttiuden vaikutukset kiusatuksi tulemiseen, sekä opettajien hakema ja saama tuki ja apu kiusaamistapausten jälkeen. Kiusaamisen syihin ja ehkäisyyn etsitään ratkaisuja sekä opettajien mielipiteitä mukaillen että tutkijan näkökulmasta.

2 AGGRESSIO JA VÄKIVALTA

2.1 Aggressio

Lagerspetzin (1998, 22) mukaan aggressiolla tarkoitetaan toisen yksilön tai ympäristön tahallista vahingoittamista tai häiritsemistä ja/tai tällaiseen toimintaan liittyviä tunteita. Usein aggressiiviseen käyttäytymiseen liittyy fysiologinen aggressiotila sekä vihamielisiä tunteita. Aggressiotilaa tarkastellaan yleensä yksilöiden ominaisuutena ja se on hetkellistä (Salmivalli, 1999, 29). Aggressiota ovat määritelleet sosiologit, biologit, psykologit ja psykoanalyttikot. Määritelmiä on toista sataa, mutta määritelmien määrästä huolimatta ei ole yhtä kattavaa määritelmää aggressiolle. (Sinkkonen, 1996, 67.)

Tunnetilaan, joka aggression aikana syntyy, kuuluvat Lagerspetzin (1998, 21) mukaan tyypilliset aineenvaihdunnan muutokset. Tällaiset prosessit ja niiden keskushermostollinen säätely ovat samantapaisia kaikilla nisäkäslajeilla. ”Aggressiotilassa autonomisen hermoston sympaattinen osa aktivoituu, noradrenaliinin ja adrenaliinin erityös lisääntyy, sydämen syketaajuus nousee, verenpaine kohoaa, lihaksiin virtaa enemmän verta, ääreisverisuonet sulkeutuvat, mikä ilmenee kalpenemisena, karvat nousevat pystyyn, ruuansulatustoiminnot hidastuvat ja niin edelleen.” Kaukiaisen (1996) kirjoittaa meillä kaikilla olleen kokemuksia aggressiotilasta. Voimme tuntea olevamme aggressiotilassa, ja myös ulkopuoliset voivat pitää meitä aggressiivisina, vaikka emme vahingoittaisikaan ympäristöämme. Aggressio on yksi ihmisen luonnollisista tunteista, mutta alituinen vihamielinen käytös on merkki psyykkisten taitojen puutteesta. Ihminen, joka ei pysty käsittelemään aggressiotaan psyykkisellä tasolla, vastaa toisen aggressiivisuuteen aggressiolla ja näin kostamisen kehä toistaa itseään.

Lagerspetzin (1998, 42–43) mukaan tutkimuksista käy ilmi, että miehet käyttävät enemmän aggressiota kuin naiset. Miehet käyttävät myös ruumiillista aggressiota enemmän kuin naiset. On otettava huomioon, että vaikka vakava ruumiillinen väkivalta on selvästi miesten erityisaluetta, psykologiset tutkimukset eivät ole osoittaneet läheskään yhtä suuria sukupuolten aggressiivisuuden välisiä eroja. Yleisen käsityksen mukaan naiset ovat verbaalisesti väkivaltaisempia kuin miehet. Tutkimustulokset eivät kui-

tenkaan tue tätä oletusta, vaan sukupuolet ovat kokeissa osoittaneet yhtä paljon sanallista aggressiota.

Vaikka aggressiotilan suuttumus saattaa joissain tapauksissa purkautua fyysisenä vahingoittamisena, yleensä se kuitenkin ilmaistaan ilman fyysistä kontaktia. Aggressiivisuus on usein tunteenomaista käyttäytymistä, mutta se voi olla myös harkittua sosiaalisten taitojen käyttämistä. (Kaukiainen, 1996.) Lagerspetzin (1977, 110) mukaan aggression ei tarvitse välttämättä olla näkyvää käyttäytymistä. Aggressio voi tapahtua myös ajatuksen tasolla tai symbolisesti. Aggressio voi näyttää siltä, että sitä ei olisi suunnattu mihinkään, mutta silti sillä on pyrkimys vahingoittaa sen aiheuttajaa.

Psykologiassa sanallinen solvaus tulkitaan verbaaliseksi välivallaksi, kun taas pahan puhuminen selän takana tulkitaan epäsuoraksi aggressioksi (Kaukiainen, 1996). Epäsuora aggressio ymmärretään Lagerspetzin, Björkqvistin ja Peltosen (1988) mukaan toista vahingoittavaksi toiminnaksi, jossa uhria vahingoitetaan epäsuorasti, esimerkiksi mustamaalamalla hänen mainettaan. Usein käytetään myös hyväksi sosiaalisia suhteita, ja toiminta naamioidaan joksikin muuksi kuin aggressioksi, esimerkiksi nimettömiksi kirjeiksi. Tällaisten epäsuorien aggressioiden harjoittaja saattaa itse välttyä syyteiltä aggressiivisesta käyttäytymisestä.

Jos vahingoittamista pidetään oikeutettuna, Lagerspetzin (1998, 23–24) mukaan sitä ei useinkaan pidetä edes aggressiona. Niinpä toisen auttamiseksi tapahtuvaa vahingoittamista ei nähdä niin helposti aggressiona kuin omista tarpeista lähtevä aggressio. Esimerkkinä tällaisesta aggressiosta voi olla lääkärin toiminta, kun hän vetää sijoiltaan mennyttä kättä paikoilleen. Aggression näkeminen riippuu myös katsojan arvonäkökulmista. Arvonäkökulmiin taas vaikuttaa katsojan kulttuuripiiri.

Aggressiota on vaikea määritellä hyökkääjän tai puolustajan näkökulmasta. Käytännössä erittely on hyvinkin keskeistä, mutta useimmiten on mahdotonta tietää, mikä on hyökkäystä ja mikä puolustusta. Esimerkkinä tästä on lasten ikuiset ”kumpi aloitti” riidat. Toinen nimittelee ja sen seurauksena toinen lyö – siis kumpi on hyökkääjä ja kumpi puolustaja? (Lagerspetz, 1998, 23.)

2.2 Väki­valta

Ajatellessaan tulevaa uraansa opettajaksi valmistuva ei yleensä pohdi työnsä turvallisuutta. Koulua pidetään yleisesti turvallisena instituutiona, kuten muitakin instituutioita. Vä­kivallan ilmentyessä työelämän alkuvaiheessa opettajat alkavat ajatella myös omaa turvallisuuttaan. Vä­kivallan koskettaessa työtoveria opettajasta tulee entistä levottomampi. Työuran jatkuessa opettaja saattaa olla peloissaan työpaikallaan – useat opettajat ovat. He pelkäävät mennä töihin. He pelkäävät opettaa. He pelkäävät oppilaitaan. He ovat stressaantuneita ja tarvitsevat apua. (Quarles, 1993, 1.) Ja aivan syystä. Yhdeksän prosenttia opettajista ilmoitti kokeneensa oppilaan taholta vä­kivaltaa ainakin kerran uransa aikana (Kivivuori, 1997).

Yhteiskunnassa vä­kivaltaa voi esiintyä joko aggression tai ilman aggressiota, muista motiiveista ja tilanteista johtuvana. Yleensä vä­kivaltaa käytettäessä kuitenkin vahingoitetaan sen kohdetta ja se liittyy aggression tunteisiin. Vä­kivallan tekijällä ei tarvitse välttämättä olla aggressiivisia tunteita vä­kivallan kohdetta kohtaan, vaan vä­kivaltaa voidaan harjoittaa muidenkin päämäärien saavuttamiseksi. (Lagerspetz, 1998, 26–27.) Ag­gressio voidaan purkaa siis vä­kivaltaa käyttäen tai ilman sitä, ja vä­kivaltaa voidaan harjoittaa joko aggression alaisena tai muista syistä.

Vä­kivalta voidaan Lagerspetzin (1998, 26–27) mukaan määritellä toisen yksilön ruumiilliseksi vahingoittamiseksi tai pakottamiseksi johonkin vastoin hänen tahtoaan. Vä­kivaltainen pakottaminen ei ole välttämättä vahingollista yksilölle. Lapsi voidaan esimerkiksi pakottaa lääkärin tarkastukseen vasten hänen omaa tahtoaan.

Lagerspetzin (1998, 26–27) mukaan yhteiskunnassamme ruumiillinen vä­kivallan käyttö toista ihmistä kohtaan viittaa yleensä persoonallisuuden häiriöön. Ruumiillinen vä­kivallan käyttö voi olla myös seurausta sellaisessa kulttuurissa tai alakulttuurissa elämisestä, jossa vä­kivalta arvostetaan tai se kuuluu etenkin miesten käyttäytymiseen ja lasten kasvatukseen. Toisissa kulttuureissa vä­kivalta voi olla myös velvollisuus, kuten lähimmäisen puolustaminen. Omien etujen tavoittelu ja välinpitämättömyys saattavat laukaista vä­kivaltaisia reaktioita, ilman toisen vahingoittamisen suoranaista tarkoitusta. Yleensä sodatkin aloitetaan muiden motiivien kuin aggression vaikutuksesta.

Vartian ja Perkkä-Jortikan (1994, 25–27) mukaan henkinen väkivalta on toistuvaa kiusaamista, epäeettistä käyttäytymistä kanssaihmistä kohtaan, käyttäytymistä, jossa ihminen alistetaan jatkuvalla kielteisellä kohtelulla. Kielteinen käyttäytyminen työyhteisössä muuttuu henkiseksi väkivallaksi silloin, kun se jatkuu systemaattisesti kohdistuen samaan henkilöön pitkään ja toistuvasti. Pitkäaikaisuus, jatkuvuus, toistuvuus ja vakavuus ovat tunnuspiirteitä, jotka tekevät kiusaamisesta, sortamisesta, painostuksesta ja epäoikeudenmukaisuudesta henkistä väkivaltaa.

Kivivuoren (1997) mukaan opettajat joutuvat henkisen tai fyysisen väkivallan uhreiksi silloin, kun he valvovat kouluyhteisön normeja tai vaativat oppilaita tekemään jotakin tehtäviä. Myös uhrin käyttäytyminen vaikuttaa siis tilanteen syntyyn. Hyvä esimerkki on tilanne, jossa opettaja haluaa vielä sanoa luokalle jotakin oppitunnin jo päättyttyä. Opettajaa menee seisomaan luokan oviaukkoon, jolloin kiireinen tai aggressiivinen oppilas tönäisee hänet sivuun. Toinen yleinen tapa opettajille joutua väkivallan kohteeksi on mennä tappelevien oppilaiden väliin. Näissä molemmissa tilanteissa uhrin aktiivisuus johtaa konfliktiin.

3 OPPILAS-OPETTAJA KONFLIKTIN TAUSTATEKIJÖITÄ

Mitä opettajaan kohdistuva kiusaaminen oppilaiden taholta on? Se on koulukiusaamista, koska se tapahtuu koulussa. Se on myös työpaikkakiusaamista, koska se tapahtuu opettajan työpaikalla. Se voi olla myös koulukiusaamista, joka tapahtuu kouluajan ulkopuolella. Tarkkaa määritelmää opettajiin kohdistuvalle kiusaamiselle ei ole, joten tässä työssä käytän sekä koulukiusaamis- että työpaikkakiusaamistermiä opettajiin oppilaiden taholta kohdistuvalle kiusaamiselle.

Työpaikkakiusaaminen voi johtua useista eri tekijöistä. Syy voi löytyä esimerkiksi kiusaajan huonoista kotioloista tai kouluympäristön virikkeettömyydestä, jopa opettajasta. Lahden ja Louhirannan (1999, 34) mukaan on kuitenkin yleisempää, että syyt lähtevät kiusaajan henkilökohtaisista ongelmista, joita voivat olla esimerkiksi vaikeat kotiolot ja huono itsetunto.

Koulukiusaamisen tutkimisessa on tarkasteltava yksilöä ja hänen ominaisuuksiaan. Yksilö on tarkastelun kohteena silloin, kun tutkitaan eri oppilaiden luonteenpiirteitä, ulkoisia piirteitä, persoonallisuuden ominaisuuksia sekä ympäristöä, esimerkiksi perheoloja ja kasvamisilmapiiriä. Nämä yksilölliset tekijät ovat yhteydessä kiusaamisilmiöön. (Olweus, 1992, 30.) Koulukiusaaminen kytkeytyy yksilön minäkäsitykseen ja Merenheimo (1990, 31) näkee sen kiusaajan tai kiusatun sisäisenä ongelmana. Myös Räsänen (1992, 144) kirjoittaa kiusaamisongelman liittyvän yksilön ominaisuuksiin ja itseluottamukseen. Yksilöllinen tarkastelu ei kuitenkaan riitä. Aggressiivisuutta tarkastellaan usein yksilöiden ominaisuutena, kun taas kiusaaminen on selkeästi sosiaalinen tilanne, johon vaikuttavat monet ryhmätason mekanismit. (Salmivalli, 1999, 33.)

3.1 Kotiolot ja -kasvatus

Kodissa tapahtuvan varhaisen vuorovaikutuksen vanhempien kanssa on todettu olevan yhteydessä lasten aggressiivisuuteen sekä lapsuudessa että myöhemmällä iällä (Durkin, 1995, 413–416.) Lasten pahoinpitely on yhteydessä sekä lapsuudenaikaiseen että myöhemmin esiintyvään ongelmakäyttäytymiseen, aggressiivisuuteen ja väkivaltaisuuteen (Hämäläinen & Haapasalo, 1994). Etenkin äidin rooli tyttöjen aggressiivisen käyttäyty-

misen selittäjänä on vahva. Jos äiti käyttää ruumiillista rangaistusta, on sillä todennäköisesti samaistumisen kautta enemmän vaikutusta tyttären kuin pojan aggressiivisuuden kehittymiseen. (Lagerspetz, 1998, 53.) Olweus (1992, 41) puolestaan kirjoittaa äidin emotionaalisen perusasenteen olevan varsinkin poikia kohtaan erityisen tärkeä. Negatiivinen perusasenne, jolle ominaista on lämmön ja omistautumisen puuttuminen, lisää selvästi riskiä, että pojasta tulee myöhemmin aggressiivinen ja vihamielinen muita kohtaan. Kiusaaminen saattaa myös siirtyä Eronin ja Huesmanin (1990) mukaan sukupolvelta toiselle. Jos isä kiusasi nuoruudessaan, se ennusti myös lapsen väkivaltaista käyttäytymistä vuosikymmenien päästä.

Lapsen sosiaalisten suhteiden syntyyn vaikuttaa perheen asuinpaikkakunta. Perheen elintavat ja -ympäristö vaikuttavat siihen, kuinka paljon ja keiden kanssa lapsi on vuorovaikutuksessa. Se, onko lapsella sisaruksia vai ei, vaikuttaa myös sosiaaliseen kehitykseen. Perheillä on omat palkitsemis- ja rangaistustavat, jotka ohjaavat lapsen käyttäytymistä. Vanhemmat ovat roolimalleja lapsille ja antavat esimerkkejä siitä, kuinka sosiaalisissa tilanteissa käyttäytyään. (Salmivalli, 1999, 143.)

Kiusaajan vanhempien varallisuus ja koulutustaso eivät vaikuta kiusaamisen määrään. Kiusaamisen laatuun vanhempien koulutus kuitenkin saattaa vaikuttaa. Mitä kouluttuneempia vanhemmat ovat, sitä enemmän kiusaaja kiusaa psyykkisesti eli epäsuorasti. (Penttilä, 1994, 83.)

Perherakenteiden muutos on lisääntynyt viime vuosikymmenien aikana, kirjoittavat Koivusilta ja Rimpelä (2000).”Avioeron kokeneilla lapsilla ja nuorilla on todettu terveysvoimavaroja kuluttavia käyttäytymistapoja, muita häiritsevää toimintaa ja sopeutumattomuutta kouluun ja muihin yhteisöihin enemmän kuin muilla samanikäisillä.” Avioero saattaa nuoren tilanteeseen, jossa hän joutuu liian aikaisin kokeilemaan itsenäisen aikuisen roolia ja hakemaan hyväksyntää toveripiiristä, kun aikuisten aika ei riitä. Toisen vanhemman ollessa poissa nuoren välittömästä läheisyydestä, tuki ja malli aikuistumiselle jää puutteelliseksi. Tällaiset ei-normatiiviset siirtymät voivat olla haitaksi nuorelle. Perheessä koetun avioeron on todettu vaikuttavan esimerkiksi ihmissuhteisiin, mielenterveyteen ja muuhun hyvinvointiin aikuisiällä.

3.2 Kouluun liittyvät tekijät

Olweuksen (1992, 27–28) tutkimuksen mukaan yleinen opettajien suosima näkemys on, että koulukiusaaminen lisääntyy luokkakoon suuretessa. Toinen yleinen käsitys on: mitä suurempi koulu sitä enemmän kiusaamista. Nämä olettamukset eivät Olweuksen mukaan kuitenkaan pidä paikkaansa. Hän toteaa: ”Luokan tai koulun koko näyttää olevan merkityksetön luokan tai koulun kiusaamisongelmien suhteelliseen esiintymistiheyteen tai tasoon nähden.” Nämä tulokset oli saatu tutkittaessa oppilaiden vertaiskiusaamista Norjassa.

Kivivuori (1997; 1998) on saanut erilaisia tuloksia tutkiessaan oppilaan kohdistamaa väkivaltaa opettajaa kohtaan Suomessa. Hänen mukaansa mitä suurempi koulu oli kyseessä, sitä suurempi osa opettajista ilmoitti kokeneensa jonkin uhrikokemuksen luvun vuoden 1996–1997 aikana. Kuitenkaan sillä, oliko koulu taajamassa tai maaseudulla ei ollut merkittävää vaikutusta. Kivivuori jatkaa, että myös luokkaryhmän keskimääräisen koon ja uhrikokemusten välinen yhteys on samansuuntainen, muttei merkitsevä tilastollisesti. Kyse voi olla valvonnan puutteesta suurissa kouluissa tai siitä, että opettajien työtilanteen rasittavuus ilmenee kohonneena taipumuksena tulkita tilanteita konflikteiksi.

Työyhteisön ilmapiiri ja johtamistapa ovat keskeisiä elementtejä niin positiivisen työyhteisöllisyyden kuin henkisen väkivallankin syntyprosessissa. Näyttää siltä, että henkistä väkivaltaa löytyy enemmän autoritatiivisesti johdetuista kuin demokraattisesti johdetuista työyhteisöistä. Kielteinen käyttäytyminen ilmenee useammin yhteisöissä, joissa päätöksen teko perustuu määräyksiin ja arvovaltaan, kuin kuuntelevissa ja keskustelemissa yhteisöissä. (Vartia & Paananen, 1992.) Luokkayhteisö on omanlaisensa työyhteisö, jota opettaja johtaa. Näin ollen opettajan johtamistavat luokassa saattavat vaikuttaa konfliktitilanteiden syntyyn.

3.3 Opettajan koskemattomuus

Opetus on Poutalan (1999) mukaan pääosin julkista. Tästä johtuen opettaja ja hänen toimintansa on kaiken aikaa ulkopuolisten tarkkailtavissa. Opettaja ei voi kieltää toimintansa kärkevääkin arvostelua, vaikka se tuntuisi epäoikeudenmukaiselta. Arvostelun täy-

tyy kuitenkin olla asiallista. Opettajan ei tarvitse sietää loukkaavaa käyttäytymistä tai kieltä. Opettaja on suojattu kunnianloukkauksilta samalla tavalla kuin yksityisetkin kansalaiset. Alle 15-vuotias ei ole kuitenkaan rikosoikeudellisesti vastuunalainen, joten häntä ei voida tuomita myöskään herjauksesta tai solvauksesta. Opettajan kannattaa kääntyä, myös alle 15-vuotiaan tekemän solvauksen jälkeen, poliisin puoleen ja pyytää poliisitutkintaa, jotta alaikäisetkin ymmärtäisivät, että herjaus ja solvaus ovat rikoksia eivätkä vain huonoa käytöstä.

Poutalan (2000) kirjoittaa opettajan olevan vastuussa opetettavasta ryhmästä myös silloin, kun joku oppilaista on psyykkisesti huonossa kunnossa tai esimerkiksi päihteiden vaikutuksen alaisena. Opettajalla on itsellään oikeus koskemattomuuteen, niin kuin oppilailakin. Mahdollista häiriötilannetta rauhoittaessa opettajan on harkittava mitä keinoja hänen on välttämättä käytettävä turvatakseen itsensä ja oppilaansa. Opettaja saa puolustautua ja suojautua, mutta ei käytä liian voimakkaita keinoja, jolloin hän voisi syyllistyä hätävarjelun liioitteluun. Uhkaavissa tilanteissa opettaja voi turvautua poliisin apuun.

Yhä useammin myös opettajan fyysistä koskemattomuutta loukataan. Oppilaan hyökätessä, iästä riippumatta, opettajan kimppuun tai syyllistyy muuhun väkivaltaan, on syytä kääntyä poliisin puoleen. Opettajan kannattaa hankkia aina tällaisen tilanteen jälkeen lääkärintodistus mahdollisia myöhempiä syytetoimia varten. Kouluissa ja oppilaitoksissa ei saa sietää väkivaltaista käyttäytymistä, vaan siihen on tartuttava päättäväisesti. Opettaja suorittaa hänelle määrättyä virkatehtävää virkamiehenä. Tämän vuoksi opettajan vastusteleminen tai haitanteko on myös virkamiehen vastustamista, josta säädetään rikoslain 16 luvussa. Väkivaltaan kuuluu myös opettajien uhkaileminen. Laiton uhkaus on rikoslaisissa säädetty rangaistavaksi teoksi. (Poutala, 1999.)

4 OPETTAJIIN KOHDISTUVA KIUSAAMINEN ILMIÖNÄ

Koulussa opettaja voi olla oppilaiden kiusan kohde. Ala-asteen oppilaat yleensä vielä tottelevat opettajaa, mutta yläasteella kehitysvaiheeseen kuuluu auktoriteettien testaaminen. Oppilaiden kertoman mukaan, yläasteella saatetaan pyrkiä siihen, että kaikki opettajat saadaan itkemään. Joskus opettajaa saatetaan matkia tai keskeytyksettä tuijottaa. Odotetaan, milloin opettajan hermot pettävät. (Harjunkoski & Harjunkoski, 1994, 66.)

4.1 Kiusaaminen

Kiusaamista voidaan Salmivallin (1999, 29) mukaan pitää aggression yhtenä muotona, vaikka kaikki aggression yleensä sisällytetyt luonnehdinnat eivät määritäkään kiusaamista. Aggressiivisuus liitetään myös usein yksilöiden ominaisuuteen, kun taas kiusaaminen on selkeästi sosiaalinen tilanne. Aggressiotila on usein hetkellinen, mutta kiusaamiseen liittyy yleensä pitkäaikainen sosiaalinen suhde uhrin ja kiusaajan välillä.

Salmivalli (1999, 30) toteaa kiusaamisen ja väkivallan saavan suomenkielessä hieman erilaiset merkitykset. Väkivallalla tarkoitetaan aggression äärimmäisiä muotoja kun taas kiusaaminen ymmärretään yleensä melko harmittomana kiusantekona. Kiusaaminen on usein systemaattista. Samaan henkilöön kohdistuva toistuva, tarkoituksellisesti vahingoittava käyttäytyminen, ymmärretään kiusaamisena.

Smithin, Singerin, Hoelin ja Cooperin (2003) tutkimuksen mukaan koulukiusaamisen uhriksi joutuminen ennustaa myös työpaikkakiusaamisen uhriksi joutumista. Erityisen usein kiusatuiksi työpaikoilla joutuvat ne, jotka ovat olleet koulussa kiusaamisen kohteeksi, mutta myös osallistuneet itse kiusaamiseen. Seuraavaksi eniten työpaikkakiusaamisesta kärsivät ne jotka olivat olleet ainoastaan uhreja. Tutkimus oli ensimmäinen osoitus siitä, että koulukiusatun ja työpaikkakiusatun välillä on selvä yhteys. Kuitenkin täytyy muistaa, etteivät kaikki uhrin koulussa tule kiusatuiksi työpaikoilla.

Sukupuolten välillä kiusaamisessa on Salmivallin (1999, 35–43) mukaan eroja. Aggressiivisen käyttäytymisen suorat strategiat eli fyysiset ja verbaliset, ovat tyypillisiä pojil-

le ja miehille. Naiset ja tytöt käyttävät manipulatiivista, epäsuoraa aggressiota. Green, Richardson ja Lago (1996) ovat tutkineet epäsuoraa aggressiota ja sosiaalisia verkostoja aikuisväestössä. He ovat havainneet kiinteän eli pysyvän ja samanlaisena pysyvän verkoston tarjoavan suotuisat olosuhteet epäsuoran väkivallan harjoittamiselle.

Salmivallin (2003, 17) mukaan kansainvälisten vertailujen tekeminen kiusaamisen yleisyydestä on ongelmallista. Vaikka eri maissa tehtyjen kyselyiden määritelmät olisivatkin tehty mahdollisimman yhdenmukaisiksi, on eri kielten kiusaamista kuvaavissa käsitteissä sävyeroja. ”Kiusaaminen” suomalaisen lapsen mielessä saa hieman erilaisen mielikuvan kuin ”mobbing” ruotsalaisen mielessä.

Suomi ja Tanska ovat Nordhagenin (2000) mukaan pohjoismaisen kiusaamistilaston kärjessä (Salmivalli, 2003, 17). Kolmantena on Norja. Ruotsissa on selvästi vähemmän sekä kiusaajia että kiusattuja. Ero Ruotsin ja Norjan välillä on mielenkiintoinen sillä, Olweus (1992, 26) mainitsee maiden kiusaamistilanteen olevan yhdenmukainen.

Nordhagenin (2000) tutkimuksen vertailut ovat tehty vuosien 1984 ja 1996 välisenä aikana. Suomen ja Ruotsin välinen ero näinä vuosina oli kasvanut selvästi. Syitä maiden välisten erojen syntyyn on kiusaamistutkimuksen historiassa. Ruotsi ja Norja ovat aikanaan toimineet kiusaamiskeskustelun avaajina jo 1980-luvulla. Ongelmaan suhtaudutaan näissä maissa erittäin vakavasti, ja molemmissa maissa on panostettu kiusaamista vähentäviin interventioihin. (Salmivalli, 2003, 17.)

Kiusaaminen ei kuitenkaan ole vain kiusatun ja kiusaajan välinen kahdenkeskinen tapahtuma (Salmivalli, 1999, 46). Seuraavaksi käsittelen kiusaamistilanteen rooleja uhrin, kiusaajan sekä ilmiön muiden osallisten näkökulmasta.

4.1.1 Uhri

Uhritutkimuksen, viktimologian, teoreettisiin lähtökohtiin kuuluu ajatus, että rikokset ja sosiaalisten normien rikkomukset heijastavat lähes aina kahden osapuolen välistä sosiaalista vuorovaikutusta. Lähes aina tekijän ja uhrin välillä vallitsee ennen tapahtumaa sosiaalinen suhde. Uhritutkimuksen keskeisiin kysymyksenasetteluihin kuuluu sen selvittäminen, joutuvatko jotkin ryhmät useammin uhreiksi kuin toiset ja miksi näiden

ryhmien riski joutua uhriksi on suurempi kuin muiden ryhmien. Yksi uhriksi joutumisen alttiuteen vaikuttavia tekijöitä on ammatti. Esimerkiksi poliisit ja ravintolatyöntekijät joutuvat muita useammin väkivallan tai sen uhan kohteeksi. Myös opettajat joutuvat hieman keskimääräistä useammin väkivallan tai väkivallan uhan kohteeksi työnsä yhteydessä. Fattahin (1991, 277–280) mukaan viktimologit puhuvat näissä tilanteissa ammatillisesta alttiudesta joutua uhriksi. (Kivivuori & Tuominen, 1999.)

Kun tutkitaan oppilaiden opettajiin kohdistamaa häirintää ja väkivaltaa, on itsestään selvää, että tekijät ja tekojen kohteet eivät ole sosiaalisina ryhminä samanlaisia. Opettajat ovat aikuisia ja oppilaat lapsia tai nuoria. Opettajat ovat sosioekonomiselta asemaltaan ylempiä toimihenkilöitä, oppilaiden vanhempien asemassa on suurta vaihtelua. Opettajilla on lukuisia täysi-ikäiselle kuuluvia oikeuksia, joita oppilailta ei ole. Tekijä, joka yhdistää näitä kahta hyvin erilaista ryhmää, on sosiaalisten rutiinotoimintojen päivittäinen kulku. On harvinaista, että rutiinotoiminnoissa kohtaavat kaksi näin erilaista ryhmää. (Kivivuori & Tuominen, 1999.)

Kiusaamisen uhriksi voi joutua kuka tahansa (Vartia & Perkka-Jortikka, 1994, 35). Monille kiusatuille kiusaaminen voi tulla täysin yllätyksenä, sillä he pitävät yleensä itseään yhteistyökykyisinä ja -haluisina sekä sosiaalisesti kyvykkäinä yksilöinä, mikä kuitenkin voi ärsyttää muita ja laukaista kiusaamista. Nygrenin (1995, 100) mukaan kiusatuksi työpaikalla voi joutua kuka tahansa. Uhriksi päätyvä ei ole välttämättä syrjäänvetäytyvä tai passiivinen. Myös aktiiviset ja oppilaiden pitämät opettajat voivat joutua kiusaamisen kohteeksi. Uhri on yleensä tyytyväinen elämäänsä ja harrastaa aktiivisesti työnsä ulkopuolella. Nygrenin tutkimuksen aineistossa suurin osa opettajista oli työssään aikaansaavia ja osaavia sekä paremmin koulutettuja kuin työtoverinsa tai esimiehensä.

Vartian ja Perkka-Jortikan (1994, 35) mukaan henkistä väkivaltaa löytyy kaikilta ammattialoilta ja ammattiryhmistä. Julkisen sektorin työpaikoilla henkistä väkivaltaa esiintyy erityisen paljon. Syitä tähän on etsittävä erityisesti julkisten yhteisöjen ja organisaatioiden rakenteista, työoloista, työntekijöiden työrooleista sekä johtamismenetelmistä.

Opettajien työssään kokema väkivalta liittyy usein normien ylläpitoon ja opettajan velvollisuuden suojella oppilaita toisten oppilaiden kiusaamiselta. Siksi opettajiin kohdistuvan väkivallan ratkaisuna ei voi olla puuttumattomuus konflikteihin - pikemminkin

koulutus, konfliktinhallintataidot sekä apuresurssit vaikeissa konflikteissa. (Salmivalli & Kivivuori, 2005.)

Naisiin kohdistetaan Lagerspetzin (1998, 44) mukaan vähemmän aggressiota kuin miehiin. Kivivuoren (1997) mukaan opettajiin kohdistuvassa väkivallassa ei näyttänyt olevan sukupuolten välillä merkitsevää eroa. Opetusala on kuitenkin naisvoittoinen, eli suhteellisesti miehiin kohdistuu enemmän väkivaltaa myös opetustyössä. Mahdollinen syy tähän voi olla miesopettajien alttius puuttua konfliktitilanteisiin.

Kivivuoren ja Tuomisen (1999) mukaan, erityisopettajana toimiminen on merkittävä opettajan väkivaltatilanteeseen joutumista selittävä tekijä. Kivivuoren ja Tuomisen tutkimuksessa 21 % oli opettanut erityisryhmiä yläkoulussa ja heistä 13,7 % oli kokenut väkivaltatilanteen.

Quarlesin (1993, 57) mukaan nuoriin ja kokemattomiin opettajiin kohdistuu väkivaltaa todennäköisemmin, kuin heidän kollegoihinsa. Myös opettajien suosiolla oli yhteys kiusaamiseen: suosittuihin opettajiin kohdistuu vähemmän väkivaltaa kuin ei-suosittuihin. Ihmissuhdetaidot ja kyvykkyys solmia muiden ihmisten kanssa sosiaalisia suhteita, vähentävät väkivallan riskiä. Kriminologit ovat Yhdysvalloissa määritelleet, vakuutusyhtiöiden toimeksiantona, ”uhriksi taipuvaisen” määritelmän. Kriminologit tulivat siihen tulokseen, että toisiin ihmisiin kohdistuu väkivaltaa useammin kuin toisiin.

Toinen harvinaisempi uhrityyppi on provokatiivinen uhri, joka käyttäytyy ehkä ympäristöönsä ärsyttäen ja hermostuttaen. Uhri provosoi käyttäytymisellään muita ympäristössään olevia ihmisiä ja saa heidät reagoimaan kielteisesti itseään kohtaan. (Olweus, 1992, 35.) Opettajan pitäisi pyrkiä ennakoimaan asioita, jotka saattavat aiheuttaa väkivaltaa. Opettajan tuodessa esille esimerkiksi vaurauttaan, oppilaat saattavat olla kateellisia opettajalle ja näin ollen se saattaa aiheuttaa konflikteja. Liiallinen tyylikkyys tai omien tarpeiden yli menevä rahan käyttö, voivat herättää huomiota vaikkapa ruokakaupassa. Quarles kirjoittaa etuoikeutetusta uhrista. Tällä hän tarkoittaa uhria, joka tietoisesti on ottanut riskin joutua uhriksi, esimerkiksi käyttämällä kalliita kelloja tai koruja. Värit saattavat antaa oppilaille myös tiettyjä signaaleja. Tummat ja kirkkaat värit, kuten punainen ja violetti, vetävät väkivaltaa puoleensa. Opettajien tulisikin välttää pukeutumasta näihin väreihin. (Quarles, 1993, 58.) Nämä esimerkit ovat amerikkalaisesta lähteestä,

joten niitä ei voida suoraan siirtää suomalaiseen koulukulttuuriin. Oletan kuitenkin, että opettaja voi omalla käyttäytymisellä ja pukeutumisella aiheuttaa myös suomalaisissa oppilaissa esimerkiksi kateutta tai aggression tunteita.

4.1.2 Kiusaaja

Elliottin (1989) mukaan kiusaajia on usein aikaisemmin kiusattu. He ovat kasvaneet turvattomuuden tunteessa tuntien itsensä tarpeettomiksi, hyödyttömiksi ja nöyryytytyiksi. Olweus (1992, 35) on saanut ristiriitaista tutkimustietoa, sillä hänen mukaansa kiusaajat ovat epätavallisen vähän tai korkeintaan keskimääräisesti ahdistuneita ja turvattomia. Penttilän (1994, 86) mukaan kiusaajille on tyypillistä, että he luulevat itsestään liikoja. Kirjallisuudesta en löytänyt määritelmää opettajaa kiusaavalle oppilaalle, joten oletan että vertaiskonflikteissa esiintyvät kiusaajan määritelmät pätevät myös oppilasopettaja kiusaamistapauksissa.

Kiusaajat voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin, jotka eivät sulje pois toisiaan. *Aggressiivinen kiusaaja* pitää kiusaamista hyväksyttävänä eikä osaa kontrolloida omia aggressioitaan. *Ahdistunut kiusaaja* siirtää omaa pahaa oloaan vaarattomalta tuntuvaan kohteeseen. Kiusaajalla on alhainen itsetunto, ja vallantunne toiseen ihmiseen parantaa sitä. Hän haluaa onnistumisen elämyksiä – edes kiusaamisesta. Ahdistunut kiusaaja ei pysty lopettamaan kiusaamista ilman ammattiapua. *Passiivinen kiusaaja* ajautuu yleensä kiusaamistilanteisiin ilman tarkoitusta, muuten vain tai muiden yllyttämänä. (Juvonen, 1995, 52.)

Aggressiivinen käytös on tutkimusten valossa ominaista kiusaajalle. Kiusaaja kohdistaa yleensä aggressionsa koulutovereihinsa, mutta myös opettajiin, aikuisiin ja vanhempiin. Kiusaajalla on yleensä positiivisempi suhde väkivaltaan ja sen harjoittamiseen, kuin ikätovereillaan. Kiusaajat ovat taipuvaisia alistamaan tovereitaan ja he käyttäytyvät sekä impulsiivisesti että kontrolloimattomasti. (Olweus, 1992, 35; Harjunkoski & Harjunkoski, 1994, 35.)

Olweuksen (1993) mukaan koulukiusaajien koulumenestys on ollut keskivertaista heikompaa erityisesti yläasteella. Tutkitut olivat tässä tapauksessa useimmiten poikia ja hyvin aggressiivisia koulutovereitaan kohtaan. Rolandin (1984, 20) tutkimus puolestaan

osoittaa kiusaajien olevan erityisesti äidinkielessä ja matematiikassa muita verrokkeja heikompia. Huonompaan koulumenestykseen vaikuttaa myös Pulkkinen (1997) mukaan heikko motivaatio koulutyöskentelyyn sekä runsas alkoholin ja tupakan käyttö. Kaukiainen, Björqvist, Österman ja Lagerspetz (1996) puolestaan osoittavat fyysisen aggression ja sosiaalisen älykkyyden vähyyden korreloivan vahvasti toisiaan.

Kiusaaja on usein fyysisesti voimakas ja ärsyyntyy herkästi pienistäkin asioista. Tämä johtuu todennäköisesti hänen pätemisentarpeestaan. Kiusaaja reagoi havaittavan voimakkaasti häntä ärsyttäviin tilanteisiin. Useammin kiusaaja on poika kuin tyttö. (Harjunkoski & Harjunkoski, 1994, 35–42.) Olweuksen (1992, 36) mukaan tyypillinen kiusaaja, erityisesti poika, käyttää kiusatessaan aggressiivista reaktiota yhdistettynä voimaan. Kiusaaminen voidaan nähdä myös osana epäsosiaalista ja sääntöjä rikkovaa käyttäytymistä. Tämän seurauksena voidaan päätellä, että toisia kiusaavien nuorten riski joutua ongelmakäyttäytymisen kierteeseen on selvästi suurempi kuin muiden. Tutkimuksen tulosten mukaan entiset kiusaajat olivat neljä kertaa useammin suhteellisen vakavan rikoksen uusijoita.

Lapsen temperamentti on myös yksi olennainen tekijä aggressiivisen reaktiomallin kehittymisessä. Aggressiivisesta ja temperamenttisesta lapsesta kasvaa todennäköisemmin aggressiivinen nuori kuin tavanomaisen tai rauhallisemman temperamentin saanut lapsi. (Olweus, 1992, 41.)

4.2 Kiusaaminen ryhmadynaamisena ilmiönä

Fraçzekin (1996) mukaan lasten ja nuorten ryhmäsidonnaisen aggressiivisuuden esiintymiseen eivät vaikuta yksilöiden toimintatavat, vaan ryhmäprosessien kehittyminen. Niistä voi kehittyä ryhmän sisäistä aggressiivisuutta tai ryhmien välistä aggressiivisuutta. Tutkittaessa etenkin lasten aggressiivista käyttäytymistä täytyy ottaa huomioon tapahtuman sosiaaliset yhteydet (Salmivalli, 1999, 81).

Mielestäni tämä ei tarkoita välttämättä sitä, että oppilaiden opettajiin kohdistama kiusaaminen olisi myös ryhmäilmiö. Kirjallisuuden pohjalta voidaan kuitenkin olettaa, että opettajien kiusaamista vahvistavat ryhmadynaamiset ilmiöt. Harjunkoski ja Harjunkoski (1994, 67) kirjoittavat, että opettaja voi joskus tulla oppilaiden kollektiivisen vihan koh-

teeksi. Näistä syistä on myös tärkeää tarkastella kiusaamista ryhmädynaamisena ilmiönä.

Olweus (1992, 43–44) kirjoittaa kiusaamistilanteisiin liittyvän useita ryhmämekanismia. Kiusaaja saattaa toimia mallina sosiaalisesti epävarmoille ja riippuvaisille luokkatovereille. Tämä mallioppiminen on tehokkaampaa, jos epävarma oppilas näkee kiusaajan vahvana ja hänen toimintatapansa ihailtavana. Kiusaamistilannetta seuraavat oppilaat saattavat kokea kynnyksen kiusata madaltuvan, jos kiusaamistilanne päättyy kiusaajan voittoon. Syyllisyyden jakautuminen on myös kiusaamista edistävä tekijä. Kiusattu aletaan nähdä kiusaamisen seurauksena yhä arvottomampana ja tämä edistää kiusaamista.

Kysyttäessä oppilailta he usein vastaavat Pikasin (1990, 61) mukaan kiusaamisen johtuvan kiusatun poikkeavuudesta, kuten vaatetuksesta, käyttäytymisestä tai ulkonäöstä. Kiusaamisen ryhmäilmiömäisyyden vuoksi poikkeavuudet havaitaan ryhmässä tarkasti, ja se voi aiheuttaa oppilaan eri ominaisuuksien testaamista.

Kiusaaminen saa tavallisimmin alkunsa suhteellisen harmittomasta tilanteesta, toteaa Pikas (1990, 70). Koululaisilla, etenkin pojilla, on tapana vertailla ja testata toistensa ominaisuuksia. Omien kokemuksien mukaan oppilaat, erityisesti pojat, testaavat myös opettajien ominaisuuksia ja hakevat omia sekä opettajan rajoja opetustilanteessa. Ulkopuolisesta vakavalta näyttävä tilanne saattaa oppilaiden mielestä olla vain leikkiä, niin kauan kuin osapuolille ei satu suurempaa vahinkoa. Tytöt saattavat testata toistensa kykyä sietää ryhmän ulkopuolelle jäämisen uhkaa tavoilla, jotka saattavat ulkopuolisesta näyttää viattomilta. Nämä tavat voivat olla asianomaisille hyvinkin raskaita kokemuksia. Pikas on jaotellut kiusaajaryhmän dynamiikkaan vaikuttavia tekijöitä omien havaintojensa avulla, jotka usein vaikuttavat samanaikaisesti. Näitä tekijöitä käsitellään seuraavissa alaluvussa.

4.2.1 Dissonanssi-ilmiö

Kiusaamistilanne voi olla Pikasin (1990, 72) mukaan epäselvä, jos kiusaaminen ei tuota haluttua lopputulosta. Kiusaamista jatketaan, jotta haluttu tulos saataisiin. Pikas määrittelee dissonanssin kognitiiviseksi epäjohdonmukaisuudeksi, jolloin kaksi vaikutelmaa eivät sovi yhteen. Kiusattu saattaa toimia oletettujen tapojensa vastaisesti jossain tilan-

teessa, esimerkiksi aikuisen läsnä ollessa. Hiljainen lapsi saattaa olla äänessä jollain opitunnilla. Tällainen ryhmädynamiikkaa horjuttava käytös aiheuttaa uusintatestauksen. Katsotaan, että puhuuko hiljainen oppilas vielä, kun häntä kiusattu lisää.

Toiset ominaisuudet herättävät enemmän dissonanssia ja sitä kautta uusintatestausta, eli uusintakiusausta, Pikas (1990, 72–73) kirjoittaa. Pikas käyttää esimerkkinä pikkuvanhaa käyttäytymistä. Pikkuvanha käyttäytyminen asettaa lapsen testauksen riskirajoille. Pikkuvanha lapsi näyttää lapselta, mutta käyttäytyy kuin aikuinen. Tämä saa aikaan hämmennystä testaajissa ja testaus jatkuu. Salmivalli (1999, 85) erottelee itse aiheutetun ja aiheuttamattoman poikkeavuuden. Esimerkiksi vammaisen lapsen ei yleensä koeta aiheuttavan testaamisreaktiota, kun taas ylipainoista testataan helposti (Juvonen, 1991).

4.2.2 Viholliskuva

Viholliskuvia on Pikasin (1990, 73) mukaan kahdenlaisia. *Vapaasti liikkuva viholliskuva* on kiusaajaryhmän dominoivan jäsenen mielessä, ennen kuin testattavaa on edes valittu. Vapaasti liikkuva viholliskuva merkitsee yksilön tai ryhmän jäsenten yhteistä tapaa pitää toisia ihmisiä uhkana ryhmälle tai alempi arvoisina olentoina. Tämä voi olla seurausta aikuisilta opituista malleista, joissa toinen puoli on ”hyvä” ja toinen ”paha”. Sillä mitä uhri tosiasiaassa tekee, ei ole niin merkitystä. Ratkaisevaa on kiusaajan mielikuvitusmaailmassa jo ennalta olevat skeemat viholliskuvasta. Fraçzek (1996) käsittelee artikkelissaan samanlaista ilmiötä kuin Pikas. Hän määrittelee ilmiön niin että ryhmä valitsee jonkun henkilön tai toisen ryhmän *syntipukiksi*, jos kiusaaja ryhmä kokee epäonnistuneensa jonkin päämäärän tai tavoitteen saavuttamisessa.

Toinen Pikasin (1990, 74) esittelemä viholliskuva on *objektiivinen viholliskuva*. Henkilössä, joka joutuu objektiivisen viholliskuvan kohteeksi, on jokin piirre tai hän tekee jotain, esimerkiksi kantelee opettajalle, joka johtaa kiusaamistilanteeseen. Objektiivisen viholliskuvan muodostumisen havaitsee ulkopuolinenkin. Objektiivisen viholliskuvan muodostuminen ei välttämättä tapahdu hetkessä. Vaikka joku rikkoisikin ryhmän normeja, ryhmältä tai yksilöltä vie aikaa ymmärtää hänet itselleen uhkaksi. Tällaista uhkaa Fraçzek (1996) nimittää *mustaksi lampaaksi*. Ryhmässä muodostuu hiljalleen kuva, jonka mukaan normien rikkoja on vihollinen. Suuressa osassa kiusaamistilanteita va-

paasti liikkuva ja objektiivinen viholliskuva toteutuvat samaan aikaan (Salmivalli, 1999, 83).

4.2.3 Käyttäytymisen vahvistaminen

Kognitiivinen epäjohdonmukaisuus ja viholliskuva eivät riitä Pikasin (1990, 76) ratkaisuun kiusaamisen ongelmaa. Kiusaajan tai kiusaajaryhmän syntyminen edellyttää, että sen jäsenet kiihottavat toisia jäseniä kiusantekoon. Toisin sanoen heidän tarvitsee vahvistaa toistensa kielteistä käyttäytymistä.

Pikasin (1990, 76–78) mukaan vahvistamista voidaan harjoittaa monella eri tavalla. Se voi olla sanallista tai pelkästään hiljainen hyväksyntä. Ryhmäpaine on vahvistamisen kehittynyt muoto. Se ilmenee siten, että yksilö aloittaa kiusaamisen sen tähden, ettei häntä itseään kiusattaisi. Tapahtumaketju kiusatun ympärillä alkaa usein pilana, mutta lisääntyy ryhmän sisäisessä vuorovaikutuksessa. Uhrin oma käyttäytyminen usein edesauttaa kiusaamisprosessia. Kiusatun huomattaessa kiusaamistilanteen syntyvän, se stimuloi kiusaajien halua kiusata.

4.2.4 Muita syitä

Pikas (1990, 82–83) kirjoittaa esikuvan inspiroimasta koulukiusaamisesta. Käyttäytymismallissa tieto siitä, millä tavoin ärsytetään, kiusataan tai lyödään, yhdistyy haluun tehdä esikuvan tavoin. Pikas pohtii videoväkivallan suhdetta ryhmäväkivaltaan ja tulee siihen tulokseen, etteivät viihdeväkivallan kaupalliset tuotteet yleensä esitä houkuttelevia ryhmäväkivallan malleja. Kuitenkaan yhdessäkään psykologisessa tutkimuksessa ei ole todettu, että televisioväkivallan katsominen olisi vaaratonta tai merkityksetöntä lapsen psyykkiselle kehitykselle. Jos lapset olivat olleet aggressiivisia jo ennestään, muuttivat he vielä aggressiivisimmiksi televisio väkivallan vaikutuksesta. (Keltinkangas-Järvisen, 1994, 192; Harjunkoski & Harjunkoski, 1994, 104.)

Turhautuminen eli frustraatio on Lagerspetzin (1977, 108–118) mukaan eräs tavallisimpia aggressioon johtavia oloiloja. Pikas (1990, 86) määrittelee sen tilaksi, joka ilmenee tarpeiden ollessa tyydytetyt. Yleisimmin se ilmenee ärtymyksenä, joka voimistaa muita kiusaamisen syitä. Verrattuna kolmeen keskeiseen tekijään eli dissonanssiin, vihollisku-

vaan ja vahvistamiseen on frustraatiolla ulkoinen osa. ”Siis, jos uhri ei lähetä ristiriitaisia viestejä eikä viholliskuva ole riittävän voimakas kiusaajissa eivätkä toverit vahvista toistensa kiusaamista, ei lisääntyvä frustraatio aiheuta väkivaltaa.”

5 OPPILAAN OPETTAJAAN KOHDISTAMAN KIUSAAMISEN MUODOT

Kivivuoren (1997) tutkimuksen mukaan joka viidenteen opettajaan oli kohdistunut vakavaksi luokiteltava uhrkokemus. Vakavaksi väkivallan teoksi hän määrittelee seksuaalisen ja muun häirinnän sekä väkivallan ja sen uhan. Koko uransa aikana yli puolet opettajista oli kokenut vakavan väkivallan teon. Salon ja Kinnusen (1993, 25) mukaan 53 prosenttia opettajista mainitsi oppilaat (ylimielinen, röyhkeä, ongelmallinen) työnsä huonoksi puoleksi. Käsittelen seuraavissa kappaleissa Kivivuorta (1997) mukailten opettajiin kohdistuvan väkivallan muotoja.

5.1 Loukkaava käytös

Loukkaavalla käytöksellä Kivivuori (1997) tarkoittaa oppilaan opettajaan kohdistamaa henkilökohtaisesti loukkaavaa kielenkäyttöä, pilkkaa tai herjaamista. Kivivuoren tutkimuksen mukaan 72 prosenttia opettajista oli uransa aikana ainakin kerran kokenut loukkaavaa käytöstä. Useimmiten loukkaava käytös ilmenee karkeana kielenkäyttönä oppitunneilla tai välitunneilla. Tyypillisin tilanne koulussa ilmenee poikaoppilaan ja naisopettajaan välillä, mutta myös miesopettajat joutuvat usein loukatuiksi poikien taholta. Tytöt syyllistyvät loukkaavaan käytökseen naisopettajia kohtaan suhteellisen usein, mutta harvemmin miesopettajia kohtaan. Loukkaava käyttäytyminen yhdistyy usein tilanteeseen, jossa opettaja on esittänyt oppilaalle kiellon, käskyn tai kehotuksen.

Opinto-ohjaaja Marja-Liisa Suvela kartoitti koulussaan yläasteella opettajiin kohdistuvaa kiusaamista (Harjunkoski & Harjunkoski, 1994, 68). Opettajat kokivat erityisen raskaana oppilaiden taholta tulevan loukkaamisen. Loukkaamisena opettajat kokevat nimittelyn huoraksi, homoksi tai joksikin muuksi, samoin ikävät kirjoitukset opettajasta taululla tai muulla näkyvällä paikalla ovat loukkaavia. Pilkkaaminen ulkonäön tai käyttäytymisen vuoksi, koetaan myös loukkauksena. Opettajat kokevat itsensä voimattomiksi, kun oppilaat heikoin perustein ja julkisesti kyseenalaistavat heidän ammattitaitoaan ja työtään yleisemminkin.

Kivivuori (1997) ei ole määritellyt tutkimuksessaan välinpitämättömyyttä väkivallaksi. Keltinkangas-Järvinen (1994, 68) mainitsee, että opettajat kokevat myös välinpitämät-

tömyyden kiusaamiseksi. Oppilas voi jäädä luvatta tai tekosyiden turvin pois tunnilta. Jossain tapauksissa oppilas voi lukea tunnin aikana jonkin muun aineen kokeeseen. Läksyjen tekemättä jättämisen opettajat kokevat välinpitämättömyytenä, ja kiinnostuksen puutteesta kertoo myös se, jos oppilaat vain keskustelevat keskenään oppitunnin aikana.

5.2 Häirintä

Häirinnällä ymmärretään muuta kuin seksuaalinen häirintä. Kivivuori (1997) kirjoittaa häirinnän olevan esimerkiksi autoon tai muuhun omaisuuteen kohdistuvaa ilkivaltaa. Hänen tutkimuksessaan 42 prosenttia opettajista kertoi joutuneensa ainakin kerran uransa aikana häirinnän kohteeksi. Oppilaat harrastivat erityisesti puhelimen välityksellä tapahtuvaa häirintää. Nimettömät puhelinsoitot olivat häirinnän yleisin muoto. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että häirintä saattoi olla myös välillistä opettajien lasten kautta. Lapsia kiusattiin, koska he olivat tietyn opettajan lapsia.

Häirintä eroaa muista kiusaamisen muodoista siinä, että opettaja ei välttämättä tiedä tekijää. Kivivuoren (1997) tutkimuksen mukaan häirinnän tekijä oli ilmitulleissa tapauksissa yleensä poika ja häirintä kohdistuivat useimmiten naisopettajaan. Poikien ja tyttöjen tavoissa häiritä opettajia oli eroja. Poikien häirintä kohdistui usein materiaaliin esimerkiksi asuntoon ja tytöt häiritsivät useimmiten häirintäsoitoilla. Tytöt harrastivat myös maineeseen kohdistuvia tekoja poikia useammin.

Harjunkosken ja Harjunkosken (1994, 68) mukaan ilkivaltana koetaan se, että opettajan päälle yritetään heitellä esineitä, opettajan tuolille laitetaan nastoja tai purukumia tai tuoli on kasteltu vedellä. Ilkivaltaa on myös esineiden ja opetusvälineiden tahallinen rikkominen tai niiden varastaminen. Parkatin ja Kannaksen (1995) tutkimukseen vastanneista opettajista 40 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän koulussaan esiintyy ilkivaltaa jonkin verran. Kouluasteittain vaihtelu oli vähäistä, mutta yläasteen opettajien keskuudessa ole eniten niitä, jotka kokivat omalla koululla esiintyvän paljon ilkivaltaa. Ongelmallista on ilkivallan vertaileminen eri tutkimusten valossa, sillä se on määritelty monella eri tavalla. Ymmärrän tässä määritellyn ilkivallan Kivivuoren (1997) määritelmänä häirinnän ja väkivallan uhan kombinaationa.

5.3 Väkivallan uhka ja väkivalta

Väkivallan uhalla tässä tarkoitetaan esimerkiksi yritystä heittää lumipallolla opettajaa tuloksetta sekä väkivallan sanallista uhkausta tai uhkaavaa käytöstä. Kivivuori (1997) toteaa 26 prosenttia opettajista kokeneen väkivallan uhkaa oppilaiden taholta jossain vaiheessa opetus uraansa. Usein tapaukset liittyivät oppilaan uhkaamiseen tappaa opettaja. Miesopettajien riski joutua väkivallan uhan kohteeksi koko uran aikana on hieman suurempi kuin naisopettajien. Kuitenkin Kivivuoren tutkimuksesta käy ilmi, että naisopettajat ovat joutuneet huomattavasti useammin väkivallan uhan kohteeksi vuoden 1996–1997 vuoden aikana kuin miesopettajat.

Yhdeksän prosenttia opettajista on kokenut Kivivuoren (1997) mukaan väkivaltaa uransa aikana. Väkivalta ilmenee useimmiten tilanteissa, joissa opettaja antoi oppilaalle rangaistuksen tai puuttui oppilaan käytökseen. Väkivallalle suotuisa paikka on luokan sisäänkäynti. Jos opettaja esimerkiksi yrittää sanoa oppilaille vielä jotain kellon jo soitua ja asettuu oppilaiden tielle ovensuuhun, konflikti syntyy herkästi. Konflikti alttiita tilanteita ovat myös kahden oppilaan tappelun väliin meneminen. Väkivaltaa saattaa ilmetä myös täysin provosoimattomissa tilanteissa. Kivivuoren tutkimuksen mukaan 18 prosentissa tilanteista oppilas käytti jotakin asetta ja 15 prosentissa tilanteista opettaja joutui hakeutumaan terveydenhoitajan tai lääkärin hoitoon. Prosentti opettajista on siis kokenut näin vakavaa väkivaltaa.

5.4 Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä tarkoittaa tässä suullista häirintää, koskettelua, elehdintää ja puhelinhäirintää. Suurin osa teoista on poikien tekemiä. (Kivivuori, 1997). Yleensä häirintä kohdistuu naisopettajiin, vain joka kymmenes tapaus oli miehiin kohdistuvaa tyttöjen toimesta. Suullisessa häirinnässä kyse on yleensä ehdottelusta tai jopa uhkauksista esimerkiksi jälki-istunnon aikana. Fyysinen koskettelu oli Kivivuoren tutkimuksessa usein takapuoleen taputtamista, elehdintää tai hameen nostamista. Seksuaalinen häirintä saattaa myös johtua ihastumisesta.

Vartian ja Perkka-jortikan (1994, 32) mukaan olennaista sukupuolisessa häirinnän ja ahdistelun määrittelyssä on sen ei-toivottu luonne. Se on siis aina yksisuuntaista.

Monet sukupuolisena häirintänä ja ahdisteluna alkaneet väkivaltilanteet ovat johtaneet myöhemmässä vaiheessa monimuotoiseen henkiseen väkivaltaan työpaikalla.

6 KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET

Kiusaamisella ja henkiselä väkivallalla vaikutetaan Vartian ja Perkka-Jortikan (1994, 57) mukaan moneen keskeiseen osa-alueeseen ja tarpeisiin ihmisen jokapäiväisessä työssä – sosiaalsiin tarpeisiin, tuen, palautteen ja turvallisuuden sekä arvostuksen tarpeisiin. Henkinen väkivalta heikentää yksilön mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa työyhteisössä sekä tuntee kuuluvansa työyhteisön. Pilkkaaminen, arvostelu, mustamaalaus sekä pahimmassa tapauksessa fyysinen kontakti vähentävät yksilön mahdollisuuksia säilyttää arvontonsa työyhteisössä. Myös ammatillinen itsetunto laskee ja katoaa vähitellen. Moni pitkän kiusaamisen kohteena ollut on epäillyt omia kykyj n, osaamistaan, ammattitaitoaan ja  lykkyyt n, jopa mielenterveytt n. Viimeisenä keinona p ast  eroon ahdistavasta ja mielen tasapainon vieneest  tilanteesta ovat valitettavan monet nähneet itsemurhan (Vartia & Perkka-Jortikka, 1994, 61). (ks. myös Vartia & Paananen, 1992, 31.)

Työskenteleminen ja eläminen riskien alaisessa ympäristössä kuluttavat opettajien voimavaroja. Etenkin niiden, jotka ovat olleet väkivallan uhreina. Opettajat, jotka ovat menettäneet arvokkaita tavaroita varkauksien yhteyksissä, voivat olla hyvin stressaantuneita. He kokevat jatkuvasti itsensä haavoittuvaiseksi. Monilla terveydenalan ammattilaisilla on hyvin vähän kokemuksia opettajien paineista työolosuhteissa. Yhdysvaltalaisissa kouluissa stressi, burnout, väsymys ja muut psyykkisen pahoinvoinnin muodot ovat yleisiä. Näiden ilmiöiden uhreina ovat opettajat ja rehtorit, jotka joutuvat ty skentelem n levottomissa työolosuhteissa. (Quarles, 1993, 80–81.)

Stressi on muinaisilta ajoilta periytyvä mekanismi, joka oli ohjelmoitu geneettisesti jo varhaisiin esi-isiimme, jotta he voisivat taistella uhkia esim. susilaumaa vastaan tai pae-ta niitä. Fysiologisella tasolla stressi lisää kahden fyysisessä toiminnassa tarvittavan hormonin, adrenaliinin ja kortisolin tuotantoa lisäten samalla sydämen sykint taajuutta, verenpainetta ja aineenvaihduntaa. Joissakin tapauksissa stressi saattaa olla eduksi, koska se kannustaa vastaamaan uusiin haasteisiin. Joillakin tasoilla stressi kuitenkin saattaa lannistaa työntekijän kyvyn selvitä teht vist n ja johtaa henkisiin ja fyysisiin oireisiin kuten ahdistukseen ja ruoansulatusvaikeuksiin, syd mentykytykseen sekä lihaskipuihin.

Koska stressi on psykologinen tila, sen mittaaminen on vaikeaa, sillä mittauksessa on aina mitattavan subjektiivinen käsitys stressistä. (Työstä stressiä, 2002.)

Aina ei ole myöskään helppoa osoittaa stressin selkeää yhteyttä yksinomaan työhön liittyviin tekijöihin. Mukana stressin määrittelyssä ovat myös työn ulkopuoliset tekijät kuten ihmissuhteet, henkilökohtaiset ja raha-asiat sekä sosiaalinen ympäristö. Yhä useammat meistä viettävät suuren, ja monissa tapauksissa yhä suuremman osan valvellaoloajastaan työssä, viittaa siihen, että työllä on keskeinen osa kokonaisstressissä. (Työstä stressiä, 2002.)

Henkisen väkivallan kohteeksi joutuminen ja siihen liittyvä puolustuskyvyttömyys aiheuttavat Vartian ja Perkka-Jortikan (1994, 57) mukaan voimakkaan stressitilanteen. Sen seuraukset näkyvät dramaattisimmin ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden heikkenemisenä, jopa murtumisena. Vartian ja Paanasen (1992) mukaan henkinen väkivalta aiheuttaa myös unettomuutta, erilaisia psykosomaattisia vaivoja, voimakasta väsymystä, keskittymisvaikeuksia ja vaikeuksia hoitaa ihmissuhteita. Heidän tutkimuksessa useampi kuin joka kolmas kertoi olevansa melko masentunut.

Quarlesin (1993, 81) mukaan psyykinen pahoinvointi saattaa näkyä käyttäytymisessä esimerkiksi yliaktiivisuutena työssä. Näin opettajat varmistavat, ettei heillä ole aikaa ajatella väkivallan aiheuttamia epämurkavia tunteita. He tukahduttavat kaikki negatiiviset ajatukset. Ulospäin suuntautuneet opettajat saattavat lopettaa kaiken sosiaalisen kanssakäynnin. Stressi saattaa aiheuttaa vaikeuksia myös päivärutiineissa. Aikaisemmin jokapäiväiseltä tuntuneet tuntuunnielmien teko, kokeiden korjaus ja muut askareet voivat tuntua ylivoimaisilta stressaantuneesta opettajasta.

Vartia ja Perkka-Jortikka (1994, 60) kirjoittavat kiusaamisen oireiluvaihetta seuraavan usein poissaolojen kausi. Uupumus ja psyykkiset oireet, puolustuskyvyttömyys ja vaikeudet löytää ratkaisua ahdistavaan tilanteeseen saavat uhrin jossain vaiheessa hakeutumaan sairauslomalle. Aluksi poissaolot ovat lyhyitä, ikään kuin hengähdystaukoja. Kun ne eivät tuo ratkaisua tilanteeseen, poissaolot voivat pidentyä kuukausien jopa vuosien mittaisiksi. Näin uhri ikään kuin erkane työyhteisöstään ja kenties lopullisesti työelämästä.

Vartian ja Paanasen (1992, 32) mukaan useat henkisen väkivallan kohteeksi joutuneet eivät ymmärrä, miksi he ovat kiusaamisen kohteita. Heidän tutkimuksen mukaan useampi kuin joka toinen henkisen väkivallan uhri koki tilanteen epäoikeudenmukaisena ja lähes puolet oli harkinnut työpaikan vaihtamista.

7 KIUSAAMISEN EHKÄISY

Koulukiusaaminen on Harjunkosken ja Harjunkosken (1994, 145) mukaan monimutkainen ilmiö. Asenne kiusaamiseen ilmaisee yhteisön ihmiskuvaa käytännössä. Lähimmäisen kunnioittaminen kuuluu kulttuuriimme ja toisen alistaminen on taas ehdottomasti kiellettyä. Tämä ei aina riitä. Täytyy huolehtia siitä, ettei kiusaaminen poistu vain silmistä vaan myös kulttuuristamme. Kiusaamisen ei tule saada palkintoa, niin kuin usein käy. Kulttuurin kehittäminen edellyttää kasvattajien laajaa yhteistyötä ja yksilöihin kohdistuvien toimenpiteiden lisäksi koulu yhteisöön ja perheisiin kohdistuvia tekoja.

Paras keino työpaikkaväkivallan vähentämiseksi on Vartian ja Paanasen (1993, 51) mukaan sen ennaltaehkäisy. Työolojen kehittäminen siihen suuntaan, että työ antaa ihmiselle tyydytystä, myönteisiä onnistumisen kokemuksia, aikaansaamisen tunteen, lisää hyvinvointia ja vähentää tarvetta henkisen väkivallan käyttöön.

7.1 Perheen vaikutus kiusaamisen ehkäisyssä

Vanhempien rooli kiusaamisen ehkäisyssä on merkittävä. Vanhempien on tehtävä selväksi lapselleen, että he ottavat kiusaamisen vakavasti eivätkä hyväksy lapsen toimintaa, jos lapsi käyttäytyy aggressiivisesti. Kiusaaminen ja aggressiivinen käyttäytyminen ovat kehittyvät helposti ympäristössä, jossa lapsi näkee aggressiivisia malleja tai jossa hänen annetaan käyttäytyä aggressiivisesti tai hän jopa saa tahtonsa läpi aggressiivisuuden avulla (Salmivalli, 2003, 78). Koulun ja vanhempien tulisi johdonmukaisesti reagoida lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen. Tällöin mahdollisuus lapsen käyttäytymisen muutokseen kasvaa huomattavasti. Vanhempien on asetettava lapselleen rajat ja säännöt. Sääntöjä rikottaessa seuraa negatiivinen palaute eli rangaistus. (Olweus, 1992, 90–91.)

Mikäli lapsi on kiusannut oppilaita tai opettajaa, vanhemman pitää suhtautua siihen vakavasti. Vaikka vanhempi saattaa kokea lapseensa kohdistuvat syytökset henkilökohtaisena, hänen täytyy ymmärtää, että lasta yritetään vain auttaa ja kiusaaminen yritetään saada loppumaan. Vanhempi toimii parhaiten silloin, kun hän ottaa koululta vastaan viestin ja suostuu yhteistyöhön asian selvittämiseksi. Koulu voi järjestää asian tiimoilta

esimerkiksi palaverin, jossa on tarkoitus käydä asioita läpi kiusaamisen lopettamiseksi. (Salmivalli, 2003, 79.)

Harjunkosken ja Harjunkosken (1994, 87) mukaan hyvän itsetunnon eli positiivisen minäkuvan omaavan lapsen ei tarvitse alistaa eikä mielistellä ketään. Lapsi on voimavara, jota voidaan käyttää rakentavasti hyödyksi koulukiusaamistilanteessa. Salmivalli (1998, 81) tiivistää vanhempien rooleista kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi seuraavaa. Vanhemman tulisi olla selvillä lapsen koulun kiusaamisen vastaisista toimintamalleista ja kiusaamisesta tehdystä tutkimuksesta koululla. Yhteistyö koulun kanssa luo pohjan turvallisuudelle kasvuympäristölle. Lapsen aggressiiviseen käytökseen on puututtava ja lasta on varjeltava aggressiivisilta malleilta. Vaikka oma lapsi ei osallistuisikaan kiusaamiseen, asiasta on hyvä keskustella ja tehdä vanhempien oma kanta selväksi kiusaamisen niin oppilaiden kuin opettajienkin suhteen.

7.2 Opettajan ja koulun rooli kiusaamisen ehkäisyssä

Quarlesin (1993, 1) mukaan ensimmäiseksi opettajan täytyy tunnistaa ongelmat. Ongelmien tunnistaminen ja niiden laajuuden havaitseminen saattaa kuitenkin aiheuttaa pelon tunteita. Näistä peloista saattaa tulla este ongelman ratkaisemiseksi. Tärkeimmiksi väkivallan ehkäisijöiksi Quarles (1993, 57–58) nimeää huomiokykyisyyden, liiallisten riskien ottamisen välttämisen ja omien kokemusten tulkitsemisen suunniteltaessa väkivallan ehkäisyä.

Opettajat, jotka ovat suosittuja, joutuvat väkivallan uhreiksi harvemmin kuin ei-suositut opettajat, toteaa Quarles (1993, 57). Suosiotaan opettaja voi parantaa esimerkiksi ottamalla osaa opetusohjelmaan kuulumattomaan toimintaan. Oppilaan muistaminen voi olla tärkeä ele oppilas-opettaja suhteen luomiselle.

Aggressiivisten oppilaiden käyttäytymisen muutokseen ei yleensä riitä opettajan hyvätahtoinen ymmärrys ja runsas kiitos, varsinkaan jos aggressiot kohdistuvat opettajaan. Tutkimustulokset osoittavat, että on käytettävä myös rangaistuksia. Rangaistukset toimivat negatiivisina seurauksina ei-toivotusta käytöksestä. Parhaimmat tulokset on saatu yhdistämällä positiivinen palaute toiminnasta sekä johdonmukainen rankaiseminen, sääntöjen vastaisesta toiminnasta. (Olweus, 1992, 78.)

Opettajat pystyvät parempaan kontrolliin, jos he tarkkailevat ja kiinnittävät enemmän huomiota ympäristöönsä (Quarles, 1993, 59). Koulussa pitää olla tarkat säännöt kiusaamista vastaan ja kaikkien on oltava selvillä, miten mahdolliseen kiusaajaan suhtaudutaan. Kiusattua tulee tukea mahdollisimman paljon. (Olweus, 1992, 63–95.)

Olweuksen (1992, 29–30) mukaan, mitä useampi opettaja valvoo välitunnilla, sitä matalampi on koulun kiusaamisongelman taso. Samanlaisiin johtopäätöksiin on päätyttyä myös Harjunkoski ja Harjunkoski (1994, 110) ja Keltinkangas-Järvinen (2000, 211). Tämä osoittaa sen, että aikuisen läsnäolo oppilaiden keskellä välitunneilla on erittäin tärkeää. Paikallaolo ei kuitenkaan pelkästään riitä. Aikuisen täytyy puuttua aktiivisesti alkaviin kiusaamisvälikohtauksiin. Opettajien asenteet kiusaamisongelmiin ja heidän käyttäytymisensä kiusaamistilanteissa on melko merkityksellistä koulun tai luokan kiusaamisongelmien määrälle. Samanlaisiin päätelmiin on tullut myös Quarles (1993, 29). Hän kuitenkin liittyy ”ympäristölliseen valvontaan” valvontakamerat ja metallinpaljastimet, mitkä eivät ainakaan vielä kuulu pohjoismaiseen koulukulttuuriin. Tosin tampere-laisissa kouluissa on jo kokeiltu valvontakameroiden vaikutusta ja ne näyttävät ehkäisevän väkivaltaa.

Salmivalli (2003, 44–46) esittelee keinoja koulun mahdollisuuksista ehkäistä kiusaamista. Kyselylomakekartoitus on hyvä tehdä, sillä jos kiusaamisesta ei tiedetä, ei siihen voida myöskään puuttua. Kiusaamiskartoituksen voi tehdä esimerkiksi kouluun perustettu kiusaamisen vastainen työryhmä, joiden nimenomaisena tehtävänä on kiusaamista-pausten hoito. Kiusaamiskartoitus tulisi mielestäni tehdä sekä oppilaille että opettajille ja muulle henkilökunnalle.

Kiusaamista ja sen vähentämistä koskevassa kirjallisuudessa on korostettu koulun oman kiusaamisen vastaisen toimintamallin tärkeyttä. Toimintamallilla koulu ottaa kantaa kiusaamiseen sekä akuuttien tilanteiden sattuessa että yleisesti kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan. Suomalaisissa kouluissa kiusaamisen vastaiset toimintamallit ovat yleistymään päin ja opetussuunnitelman perusteita ollaan uusimassa myös kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Englannissa koulukohtaisen kiusaamisen vastaisen toimintamallin kehittämiseen on syksystä 1999 alkaen velvoitettu lailla. (Salmivalli, 2003, 47.)

7.3 Toimintamallit

Kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi on kehitetty erilaisia toimintamalleja, joiden tarkoituksena on antaa koululle selkeät toimintaperiaatteet siitä, miten kiusaamistilanteissa toimitaan (Kratsch & Wuorio, 2002, 35). Tärkeää on, että koko koulun henkilökunta ja oppilaat ovat yhdessä mallin hyväksyneet ja että malli on yleisesti tiedossa (Hamarus, 1998, 18).

Tuomi (2001, 2–10) on tutkinut ihmisarvoa oppimisympäristössä. Hänen mukaan opettajan ja oppilaan pitäisi erottaa toisistaan moninaisuus ja poikkeavuus ja nähdä moninaisuus ympäristön myönteisenä asiana. Tähän liittyy vahvasti myös toisten ihmisten hyväksyminen. Moninaisuudelle myönteisessä ilmapiirissä vallitsee oikeudenmukaisuus ja mahdollisuus keskusteluun tavoitteista sekä niiden toteuttamiskeinoista. Ensimmäiseksi koulussa tulisi käyttää neuvottelua tavoitteiden määrittämiseksi ja niiden saavuttamiseksi. Toiseksi jokaisella osallistujalla täytyy olla täysi luottamus siihen, että jokaista kohdellaan oikeudenmukaisesti. Kolmanneksi vallan pitää perustua totuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Neljäntenä asiana ryhmän tulisi määritellä ja ylläpitää ryhmän laatimia sisäisiä normeja. Viidenneksi moninaisuus tulee nähdä ryhmän yhteisenä voimavarana. Ryhmässä kaikkien tulee turvata muiden oikeudet. Koulukiusaaminen vähentyi huomattavasti Tuomen tutkimuksen kokeiluluokilla. Nämä tulokset perustuivat yhteisvastuullisen käyttäytymisen oppimiseen, oppilaan ja luokan oikeuksien ja velvollisuuksien lisäämiseen ja negatiivisen käytöksen karsimiseen. Myös yhteisesti sovittujen normien sopiminen ja siitä seuraava yhteinen turvallisuus ovat tekijöitä vähentyneen kouluväkivallan taustalla.

Pikas pitää opetuskeskusteluja tärkeimpänä menetelmänä asenteiden muokkaamisessa. Koulukiusaamisen ehkäisyyn tarkoitettut keskustelut voivat toimia tarkoituksensa mukaisesti, jos opettaja osaa ohjata keskustelua oikeaan suuntaan. Opettaja voi keskustelun avulla saada esimerkiksi enemmistön tuomitsemaan kiusaamisen, jota esiintyy, kun aikuinen ei ole lähettyvillä. Näin kiusaajat tietävät enemmistön mielipiteen. Keskustelumenetelmä ei kuitenkaan ole tehokas, jos kiusaaminen on jo käynnissä. (Pikas, 1990, 99–105.)

Salmivallin (1998, 168) mukaan kiusaamisongelmiin voidaan tietoisesti pyrkiä vaikuttamaan erilaisilla interventioilla. Interventiot eroavat toisistaan kohdentamisensa ja tavoitteidensa puolesta. Interventiot voidaan kohdistaa suoraan käyttäytymisen säätelyyn. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen käyttäytymistä pyritään ohjaamaan haluttuun suuntaan rangaistusten ja palkintojen avulla. Interventioissa voidaan keskittyä myös emotionaalisten kontrollin strategioiden opetteluun. Tällä tarkoitetaan sosiaalisten tilanteiden ja käyttäytymisen seurausten tulkitsemiseen liittyviä interventioita. Tavoitteiden saavuttamiseksi, intervention aikana on hyvä keskittyä enemmän kuin yhteen osa-alueeseen.

Olweuksen (1992) interventio menetelmän mukaan pyritään toimimaan kolmen pääperiaatteen mukaan: Koulu osoittaa kiinnostuksensa lapsen asioihin, koulussa on säännöt, joiden mukaan tulee toimia ja näiden sääntöjen rikkomisesta tulee aina tietyt rangaistukset. Opettajan on tiedettävä miten kiusaaminen ilmenee ja miten hänen on suunnattava tarkkaavaisuutensa oppilaisiin.

Farsta-metodissa korostetaan koulun omaa vastuuta kiusaamisesta. Kouluun tulee perustaa työryhmä, joka vastaa kiusaamiseen liittyvistä asioista. Työryhmä tekee säännöt miten kiusaamistapaukseen puututaan ja miten sitä käsitellään. Kiusattua tulee haastatella ja tämän tiedon pohjalta haastatellaan myös kiusaajaa. Kiusaajille on tehtävä selväksi, ettei heidän tekojaan hyväksytä. (Ljungström, 1999, 51–58.)

Edellä esitetyt metodit (Tuomi, Pikas, Salmivalli, Olweus, Ljungström) ovat tutkittuja ainoastaan oppilaiden välisissä kiusaamistapauksissa, joten niitä ei voida suoraan siirtää oppilaan ja opettajan välisiin konflikteihin. Oletan kuitenkin, että metodit tuottavat ainakin osittain tulosta myös lapsi-aikuinen ristiriidassa. Tämä oletamus on mainittu myös epäsuorasti kirjallisuudessa. Esimerkiksi Olweuksen (1992, 35) määritellessä aggression luonnetta, hän mainitsee myös sen kohdistumisen oppilaiden lisäksi opettajiin.

Salmivallin (2003, 92–93.) mukaan kiusaamista vähentävien interventiotutkimusten tulokset ovat hyvin vaihtelevia. Esimerkiksi Tikkasen (1997, 22–23) mukaan itsearvioitu kiusatuksi joutuminen väheni, mutta samanaikaisesti oppilaat ilmoittivat aikaisempaa enemmän osallistuvansa toisten kiusaamiseen. Edellä kuvattu saattaa koskea kiusaamisen vastaista työtä yleisemminkin. On mahdollista, että erityisen vaikeaa on vaikuttaa juuri niihin oppilaisiin, jotka hyväksyvät kiusaamisen ja itse harjoittavat sitä. Ehkä in-

terventiokampanjat saavat kiusaajissa aikaan oppositioasenteen ja ei-toivottuja reaktioita.

8 TUTKIMUSONGELMAT

Tässä tutkimuksessa riippumattomina muuttujina ovat liikunnanopettajien ikä, sukupuoli, opetusaika, erityisopettajuus sekä opetuspaikkakunta. Myös oppilaiden sukupuoli, ikä, luokkataso, äidinkieli ja mahdollinen jengiin kuuluminen ovat riippumattomia muuttujia. Tosin ne määrittyvät opettajien antamien tietojen perusteella. Riippuvia muuttujia ovat kiusaamiseen puuttumisen alttius, opettajien mielipiteet oppilaiden kiusaamisen syistä, opettajien mielipiteet kiusaamisen ehkäisykeinoista sekä liikunnanopettajien kokema kiusaamisen merkitys.

1. Millaista oppilaiden liikunnanopettajiin kohdistama kiusaaminen on?

- Mitkä tekijät kiusaamiseen vaikuttavat?
- Onko kiusaaminen yhteydessä oppilaan tai opettajan sukupuoleen?
- Onko kiusaaminen yhteydessä opettajan tai oppilaan ikään?
- Eroavatko liikunnanopettajiin kohdistuvan kiusaamisen määrä ja laatu oppilaiden taholta Helsingin ja Jyväskylän yläkoulujen välillä?
- Selittääkö opettajien alttius puuttua kiusaamistilanteeseen kiusatuksi tulemista?
- Vaikuttaako erityisryhmien opettaminen kiusatuksi tulemiseen?

2. Millaisia merkityksiä liikunnanopettajat kokevat kiusaamisen aiheuttavan heille?

- Millaista tukea/apua opettajat ovat hakeneet kiusaamistilanteessa?
- Millaista tukea/apua opettajat ovat saaneet kiusaamistilanteessa

3. Miten kiusaamista voitaisiin liikunnanopettajien mielestä ehkäistä?

9 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

9.1 Tutkimuksen aikataulu

Tutkimuksen suunnittelu alkoi syksyllä 2004, jolloin tein kirjallisuuskatsauksen aiheeseen. Tutkimusmetodiikan opinnot auttoivat valitsemaan käytettävän tutkimusotteen, joka on siis määrällinen. Aineisto kerättiin kevään 2005 aikana. Tutkimuksen tavoitteellinen valmistuminen on asetettu syksylle 2005.

Tutkimuksen esikyselyyn osallistui neljä liikunnanopettajaa. Esikyselyyn vastaajista kaksi opettajaa opetti Helsingissä. He vastasivat esikyselyyn sähköpostin välityksellä. Lisäksi kaksi liikunnanopettajaa Jyväskylän alueelta vastasi esikyselyyn tutkijan läsnä ollessa. Tällä pyrittiin varmistamaan kaiken mahdollisen palautteen saaminen ennen varsinaisen tutkimuskyselyn julkaisemista. Esikysely vaiheessa liikunnanopettajia pyydettiin arvioimaan kyselylomakkeen tarkoituksenmukaisuutta, ulkoasua, ymmärrettävyyttä sekä kommentoimaan mahdollisia puutteita. Esikysely suoritettiin 13–20.3.2005.

Varsinainen tutkimuskysely julkaistiin internetissä 28.4.2005. Liikunnanopettajille lähetettiin sähköpostin välityksellä saatekirje, jossa oli hyperlinkki tutkimuskysely sivulle. Vastauksen ensimmäiseksi takarajaksi asetettiin 6.5.2005. Tämän jälkeen lähetettiin 9.5.2005 muistutussähköposti opettajille ja heidän koulujensa rehtoreille, joilta vastauksia ei saapunut. Muistutuksen vastaustakarajaksi asetettiin 20.5.2005.

9.2 Kohderyhmän valinta

Olen toiminut liikunnanopettajan sijaisena sekä Helsingissä että Jyväskylän alueella. Mielestäni alueelliset erot oppilaiden käytöksessä sekä liikunnanopettajiin kohdistuvassa kiusaamisessa ovat merkittävät. Aineiston kattavuuden vuoksi valitsin kohderyhmäkseni Helsingin (n=89) ja Jyväskylän seudun (Jyväskylä, Tikkakoski, Vaajakoski, Muurame, Laukaa) (n=35) yläkouluissa toimivat liikunnanopettajat. Helsingin kouluissa oli

mukana sekä kunnan kouluja että yksityisiä kouluja. Erityiskoulut rajattiin kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle.

9.3 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimuksen yleistettävyyden vuoksi alun perin suunniteltu etnografinen tutkimusmenetelmä ei soveltunut käytettäväksi menetelmäksi. Jotta Helsingin ja Jyväskylän seudun liikunnanopettajiin kohdistuvasta kiusaamisesta saataisiin kattava kuva, oli tutkimuksen otoksen oltava riittävä. Suuren otoksen tutkimusmenetelmäksi soveltuu parhaiten kysely. Kyselyn etuna on Hirsjärven (2003, 182) mukaan se, että sillä voidaan saavuttaa paljon henkilöitä ja heiltä voidaan kysyä monia asioita. Kyselylomakkeessa voidaan myös esittää runsaasti kysymyksiä, etenkin jos lomakkeessa on paljon monivalintakysymyksiä.

Aineiston keräyksen tavaksi valitsin internetissä julkaistavan sähköisessä muodossa olevan postikyselyn. Tämä tapa säästää tutkijan ja vastaajan resursseja sekä ehkäisee aineiston katoa. Kysely oli linkkinä sähköisessä muodossa olevassa saatekirjeessä. Kirjeessä kerrottiin tutkimuksesta ja annettiin vastausohjeet sekä kyselyn palautusohjeet. Saatekirjeeseen oli myös yhdistetty tutkimuslupapyyntö, joka oli saatu sekä Helsingin seudun Liikunnan ja Terveystiedon opettajat ry:ltä että Jyvässeudun liikunnan ja terveystiedon opettajilta.

Aineiston kadon ehkäisemiseksi lähetettiin sähköpostia myös koulujen rehtoreille, joita pyydettiin muistuttamaan liikunnanopettajia kyselyyn vastaamisesta. Tämän ajateltiin ehkäisevän liikunnanopettajien välinpitämättömyyttä tutkimusta kohtaan.

9.4 Mittarin laadinta

Tutkimuksessa käytetty kyselylomake koostui liikunnanopettajien taustatietoja koskevista kysymyksistä, kahdesta ”mielipidemittarista” sekä liikunnanopettajaan oppilaiden taholta kohdistuvasta kiusaamista selvittävästä kysymyksistä. (liite 1.) Taustatiedoissa liikunnanopettajilta kysyttiin opetuspaikkakuntaa, sukupuolta, ikää sekä opetuskokemusta.

Liikunnanopettajien mielipiteitä kiusaamisen syistä ja sen ehkäisemisestä mitattiin Kivivuoren (1996) mittaria mukaillen. Mittari on Likert-tyyppinen mittari, jonka tarkoituksena on kartoittaa vastaajan mielipiteitä kysyttävistä asioista.

Opettajiin kohdistuvaa kiusaamista kartoitettiin Kivivuorta (1996) mukailevilla kysymyksillä. Kysymykset olivat jaettu viiteen eri kategoriaan: loukkaava käytös, seksuaalinen häirintä, fyysisen väkivallan uhka, fyysinen väkivalta ja muu häirintä.

9.5 Aineiston käsittely

Aineiston analyysissä etsittiin liikunnanopettajiin kohdistuvan kiusaamisen yleisyyttä sekä sen alueellisia eroja. Analyysissä pyrittiin selvittämään lisäksi kiusaamisen muotoja ja sen koettuja merkityksiä. Kiusaamisen taustatekijät olivat myös tutkimuksen kohteina. Tiedot saatiin Internetissä julkaistusta kyselylomakkeesta.

Aineiston käsittelyssä käytettiin erikokoisia otoksia aineistosta. Tämä johtui opettajien vastaamattomuudesta tiettyihin kysymyksiin, kuten kysymyksiin iästä, sukupuolesta ja paikkakunnasta.

Tutkimuksessa oli huomioitu opettajien tietoturvan säilyminen. Tutkimuskyselyn mukana lähetetyssä saatekirjeessä luvattiin käsitellä vastaukset niin, etteivät yksittäiset vastaukset erotu joukosta. Tällä varmistettiin opettajien tietosuojan säilyminen.

Tutkimusaineiston tilastollisessa käsittelyssä käytettiin SPSS for Windows 12.0.1 ohjelmaa. Tutkimuksessa käytettiin seuraavia tilastollisia menetelmiä: Frekvenssit, t-testi, varianssianalyysi, χ^2 -testi, luokittelu sekä faktorianalyysi.

9.6 Tutkimuksen luotettavuus

Mittausten luotettavuus voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen luotettavuuteen (Valkonen, 1981, 53.) Sisäinen luotettavuus liittyy mittausten reliabiliteettiin eli pysyvyyteen ja validiteettiin eli pätevyteen (Eskola, 1981, 77.) Ulkoinen luotettavuus kuvaa sitä, miten hyvin tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä johonkin suurempaan perusjoukkoon. (Valkonen, 1981, 77.)

Kyselylomakkeen etuna on Vallin (2001) mukaan se, että kysymykset esitetään kaikille tutkittaville täysin samassa muodossa. Lisäksi Valli mainitsee kyselyn eduiksi tutkijan vähäisen vaikutuksen kyselytilanteeseen. Nämä asiat parantavat tutkimuksen luotettavuutta. Kyselyllä on myös omat haittapuolensa. Hirsjärvi (2003, 182) kirjoittaa yleisimmän haitan liittyvän tutkimuksen pinnallisuuteen sekä sen teoreettiseen vaatimattomuuteen. Lisäksi kyselyn haittoina pidetään myös seuraavia asioita: ei voida olla varmoja suhtautuvatko vastaajat vakavasti kyselyyn, vastaajat voivat ymmärtää väärin kysytyt asiat, tutkija ei tiedä kuinka perillä vastaajat ovat kysytyistä asioista sekä tutkimuksen kato saattaa olla suuri.

Ennen varsinaisen kysymyslomakkeen julkaisemista neljää liikunnanopettajaa pyydettiin vastaamaan esikyselyyn. Tällä pyrittiin lisäämään mittarin ja samalla tutkimuksen luotettavuutta.

Tilastollisen merkitsevyyden testausta käytetään apuvälineenä tutkimuksen objektiivisuuden lisäämiseksi. Merkitsevyyden testaus ei kuitenkaan ole keino tulosten merkittävyyden tai tärkeyden arvioimiseen. Voi olla, että erittäin merkitsevälläkin tuloksella ei ole merkitystä tulkinnan kannalta, tai että alle tilastollisen merkitsevyyden jäänyt ero tai yhteys on erittäin käytännöllinen tutkimustulosten kannalta niin sanottuna ”heikkona signaalina”. (Karma & Komulainen, 2002, 106–111.) Tässä tutkimuksessa merkitsevyyttä testattiin SPSS for Windows ohjelman avulla. Tutkimuksen numeruksen jäädessä kohtalaisen pieneksi myös merkitsevien yhteyksien ja erojen havaitseminen vaikeutui.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta olisi voitu parantaa motivoimalla opettajia paremmin vastaamaan kyselyyn. Tutkijan olisi voinut toimittaa tutkimuslomakkeet henkilökohtaisesti opettajille. Tämä ei kuitenkaan tuntunut mielekkäältä vaihtoehdolta tutkimuksen resurssit huomioiden. Kyselylomake saattoi osaltaan olla myös kiireisille opettajille liian pitkä. Muutama opettaja kirjoitti tutkijalle vastineen, ettei jaksaisi tai viitsi vastata koko kyselyyn. Syinä opettajat mainitsivat kiireen. Tutkimuksen osaongelmien takia kysely oli toteutettava kevään kiireiseen aikaan, ja tämä osaltaan saattoi vaikuttaa kyselyyn vastaamiseen.

9.6.1 Tutkimuksen reliabiliteetti

Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta. (Hirsjärvi, 2003, 213.) Tutkimuksen riippumattomina muuttujina olivat opettajien osalta sukupuoli, ikä, paikkakunta, opetusaika, erityisopettaminen sekä kiusaamiseen puuttuminen. Voidaan olettaa, että opettajat vastasivat todenmukaisesti ja näin ollen tutkimuksen reliabiliteetti nousee. Toisaalta kiusaamiseen puuttuminen oli opettajan subjektiivinen näkemys asiasta ja opettajilla saattoi olla erilaiset käsitykset puuttumisen kynnyksestä.

Kiusatuksi tuleminen oli merkittävin riippuva muuttuja tässä tutkimuksessa. Kiusatuksi tulemista kysyttiin Kivivuorta (1996) mukailevalla kysymyslomakkeella, joka sisälsi laaja-alaisesti kysymyksiä opettajiin kohdistuvasta kiusaamisesta. Opettajiin kohdistuvan kiusaamisen eri kategoriat oli määritelty tarkasti kysymyslomakkeessa. Tällä pyrittiin varmistamaan kysymysten ymmärrettävyys ja samalla opettajien vastausten reliabiliteettiä. Opettajat vastasivat kiusaamista käsitteleviin strukturoituihin ja avoimiin kysymyksiin samansuuntaisesti, joka lisää tutkimuksen luotettavuutta. Riippuvina muuttujina olivat myös opettajien arviot kiusaamisen tekijöistä. Opettajat arvioivat oppilaiden sukupuolta, ikää, luokkatasoa sekä muita taustamuuttujia. Opettajat olivat vastanneet vain harvoin tekijää koskevissa kysymyksissä ”en tiedä”, joten voidaan olettaa että opettajilla oli reliabilia tietoa oppilaiden taustamuuttujista.

Reliabiliteettia voidaan tutkia myös tulosten ajankohtaisuudella. Tässä tutkimuksessa vertailtiin opettajien kokemaa kiusaamista koko uran aikana ja lukuvuonna 2004–2005. Kiusaaminen koko uran aikana ja viime lukukauden aikana korreloivat hyvin voimakkaasti ($r=.947$). Voimakas yhteys lisää tutkimuksen uskottavuutta. Tutkimuksen reliabiliteettiä kohotti myös internetissä tehty kyselylomake, jonka tulokset tallentuivat automaattisesti analyysiohjelmaan. Tällä välttyttiin tutkijan tekemiltä lyöntivirheilä.

9.6.2 Tutkimuksen validiteetti

Tutkimuksen validiteetti tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi, 2003, 214). Validiteetti voidaan jakaa ulkoiseen, sisäiseen ja ekologiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti kertoo mittaustulosten edustavuudesta eli siitä miten tämän tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa perusjouk-

koa. Sisäiseen validiteettiin kuuluu mittausten tarkkuus. Ekologinen validiteetti sisältää olosuhteiden ja tilanteiden relevanssin ja edustavuuden. (Erätuuli, Leino & Yli-Luoma, 1994, 98–100.)

Kiusaamista ilmiönä on tutkittu erittäin laaja-alaisesti. Tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet vertaiskiusaamiseen eli koulukiusaamiseen tai työpaikkakiusaamiseen. Tässä tutkimuksessa on pyritty tutkimaan ilmiötä, josta on hyvin vähän tietoa. Ilmiön olemassaolosta saatiin tuloksia. Opettajien henkilökohtaiset kertomukset kiusaamistapauksista kyselylomakkeen avoimissa vastauksissa osoittavat ilmiön olemassaolon. Ne paransivat osaltaan myös tutkimuksen ekologista validiteettia.

Tutkimuksen ulkoinen validiteetti oli aineiston kattavuuden kannalta kohtalainen. Perusjoukkona olivat Helsingin ja Jyväskylän alueen liikunnanopettajat, yhteensä n.130. Otokseksi tuli lopulta 43 opettajan joukko. Otoksen pienuus haittasi tutkimuksen ulkoista validiteettia. Myös tutkimuksen vastausprosentti oli alhainen, joka saattoi johtua raskeasta kyselylomakkeesta, kyselyn ajankohdasta tai opettajien välinpitämättömyydestä tutkimustoimintaa kohtaan. Nämä seikat alentavat tutkimuksen validiteettia.

Tutkimuksen riippumattomia muuttujia kuten paikkakuntaa, opettajien ikää, sukupuolta ja opetusaikaa kysyttiin kysymyslomakkeessa erillisillä kysymyksillä. Ulkoisen validiteetin kannalta on olennaista, edustaako tutkimuksessa käytetty otos perusjoukkoa. Jyväskylän alueelta vastanneita oli suhteellisesti enemmän kuin Helsingin alueelta vastanneita, mutta ero oli marginaalinen. Vastanneiden keski-ikä oli n. 40 vuotta, joten se on hieman alhaisempi kuin opettajien keski-ikä. Naiset olivat vastanneet hieman miehiä ahkerammin. Kuitenkaan tilastollista eroa ei ryhmien välillä ollut. Opettajien opetusaika vaihteli kahdesta 36 vuoteen keskiarvon ollessa n.10 vuotta. Otoksen voidaan ajatella edustavan perusjoukkoa ainakin kohtalaisella tasolla.

Vastaajista 20,9 % ei ollut kokenut minkäänlaista tässä tutkimuksessa määriteltyä kiusaamista. Tästä voidaan päätellä, että tutkimukseen ei vastannut ainoastaan ne opettajat, jotka olivat kohdanneet kiusaamista. Tämä parantaa osaltaan tutkimuksen ulkoista validiteettia.

Sisältövaliditeetilla pyritään mittaamaan kuinka monipuolisesti tutkimuksessa on mitattu tutkittavaa ilmiötä. Tässä tutkimuksessa pyrittiin parantamaan sisältövaliditeettia laajalla kysymyslomakkeella. Kiusaaminen jaettiin viiteen eri kategoriaan, jotta saataisiin mahdollisimman tarkka kuva siitä, minkälaista kiusaamista opettajiin kohdistuu. Myös avoimet kysymykset eri kategorioissa tarkensivat kuvaa ilmiöstä, joka osaltaan parantaa ekologista validiteettia. Opettajien mielipiteitä kiusaamisen syistä ja kiusaamisen ehkäisystä kysyttiin noin 20-kohtaisilla mielipidemittareilla. Kiusaajaa koskevia kysymyksiä oli joka kategoriassa useita. Kysymyksillä pyrittiin saamaan tietoa kiusaajan taustamuuttujista. Tämän tutkimuksen tarkoituksen ja resurssit huomioiden kyselylomakkeen sisältö oli tarpeeksi monipuolinen sisältövaliditeetin suhteen.

Validiteettia voidaan tutkia myös aikaisempien tutkimusten valossa. Aihetta on tutkinut aikaisemmin Kivivuori (1996, 1997). Tämän tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia. Erojakin tutkimusten välillä on, mutta ne eivät olleet niin merkittäviä kuin yhtäläisyydet.

10 TULOKSET

10.1 Vastaajien taustatietoja

Opettajille lähetettiin 124 vastauspyyntöä. Vastauspyynnöistä 35 lähetettiin Jyväskylän seudun- ja 89 Helsingin seudun liikunnanopettajille. Pyynnöistä 114 tavoitti opettajan. Tutkimukseen vastasi 43 (n=43) opettajaa, jolloin vastausprosentti tässä tutkimuksessa on 37,7 %. Vastaajista viisi ei vastannut kysymykseen sukupuolesta, koulun sijainnista tai omasta iästä. Vastaajista nuorin oli 25-vuotias ja vanhin 60-vuotias. Vastaajien keski-ikä oli 40,4 vuotta. Vastaajat jakautuivat sukupuolen ja opetuspaikan mukaan taulukon 2. mukaan.

Taulukko 1. Vastaajien taustatietoja.

Opetuspaikkakunta	Nainen	Mies	Yhteensä
Helsinki	15	11	26
Jyväskylän alue	7	5	12
Yhteensä	22	16	38

Opetusvuodet vaihtelivat vastaajilla 1-36 vuoteen. Keskiarvo opetusvuosissa oli 10,74 vuotta. Lukuvuoden 2004–2005 aikana kaikki (n=43) opettajat olivat opettaneet seitsemänsiä ja kahdeksansia luokkia. 97,6 % (n=42) oli opettanut yhdeksättä luokkaa. Eri-tyis- tai tarkkailuluokan liikunnanopettajana oli toiminut 27,9 % (n=12) vastaajista. 9,3 % (n=4) liikunnanopettajista oli toiminut kymmenennen luokan opettajana.

Vastaajien iässä ei ollut alueittain tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Helsingistä vastanneiden opettajien keski-ikä oli n. 39,3 vuotta ja Jyväskylän alueelta vastanneiden keski-ikä oli 41,5 vuotta. Vastanneiden naisten ja miesten iässä ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Vastanneiden miesten keski-ikä 42,5 vuotta oli hieman korkeampi kuin naisten 38,5 vuotta.

10.2 Opettajien mielipiteitä kiusaamiseen vaikuttavista tekijöistä

Opettajaan kohdistuvan kiusaamisen syitä kysyttiin opettajilta 20 kohtaisella mielipidemittarilla. Jokaisen mahdollisen kiusaamissyyn kohdalla käytettiin viisiportaista Likert-tyyppistä asteikkoa kuvaamaan kiusaamissyiden vaikuttavuutta kiusaamiseen. Vastausvaihtoehtona oli myös ”en osaa sanoa”. (ks. Liite 1, kysymys 10.)

Tiivistetyn käsityksen opettajien kiusaamiseen vaikuttavista syistä antaa mielipiteiden rakennekuvaus. Tämä kuvaus suoritettiin faktorianalyysillä, jolla pyrittiin saamaan toisistaan mahdollisimman riippumattomat ulottuvuudet.

Faktorianalyysissä käytettävät mielipideosiot valittiin niiden korrelaatioiden keskiarvojen perusteella. Analyysistä jätettiin pois mielipideosiot, jotka korreloivat selvästi muita osioita heikommin.

Kaikki faktorit laskettiin mielipideosioiden korrelaatioista pääakselimenetelmällä ja rotaatiot suorakulmaisella varimax-menetelmällä. Neljän faktorin varimax-rotatoidusta ratkaisusta syntyi tulkinnan kannalta mielekäs. Neljän faktorin ratkaisu selitti 66,4 % mielipiteiden kokonaisvaihtelusta. Kommunaliteetit (h^2) vaihtelivat välillä (.29-.92). Faktorit nimettiin seuraavasti (taulukko 2.).

Ensimmäiseen faktoriin latautuivat voimakkaimmin mielipideosiot ”nuoren alhainen koulumotivaation taso”, ”murrosikä” ja ”nuorille ominainen kokeilunhalu”. Näitä kolmea osiota yhdistää ”murrosikä”, joka on voimakkaimmillaan juuri yläkoulun aikana. Toiseen faktoriin latautuivat voimakkaimmin osiot ”vapaa-ajan toimintojen puute”, ”liian salliva kasvatustapa” ja ”koulukurin heikentyminen”. Nämä osiot ovat yhteydessä sallivaan ja rajattomaan kasvatukseen – faktori nimettiin siis ”vapaa kasvatukseksi”. Kolmas syitä selittävä faktori latautui voimakkaimmin osioilla ”huumeet” ja ”alkoholi”. Luonnollisesti voimme kutsua tätä faktoria ”päihde-faktoriksi”. Neljäs faktori tässä mallissa latautui voimakkaimmin osioilla ”alhainen kiinnijäämisriski” ja ”liian korkea rikosoikeudellisen vastuun ikäraja”. Faktoria kutsutaan ”toimenpiteiden merkityksettömyyksi”.

Taulukko 2. Kiusaamisen syitä.

Muuttuja	Faktori 1 ”Murrosikä”	Faktori 2 ”Vapaa kasvatus”	Faktori 3 ”Päihteiden käyttö”	Faktori 4 ”Toimenpiteiden merkityksettömyys”	Kommunaliteetti h ²
Nuoren alhainen koulumotivaation taso	,932	,140	,150	-,069	,915
Murrosikä	,888	,003	,108	-,153	,824
Nuorille ominainen kokeilunhalu	,710	-,066	,079	,412	,684
Vapaa-ajan toimintojen puute	-,155	,770	,080	,044	,626
Liian salliva kasvatus	,427	,576	-,185	,217	,595
Koulukurin heikentyminen	,400	,462	,010	,142	,394
Huumeiden käyttö	,229	,296	,815	-,012	,804
Alkoholin käyttö	,026	-,138	,768	,141	,629
Alhainen kiinnijäämisen riski	-,026	,166	-,058	,921	,880
Liian korkea rikosoikeudellisen vastuun ikäraja	,036	,362	,159	,361	,288
Ominaisarvo	2.582	1.427	1.363	1.266	
%-osuus kokonaisvarianssista	25,824	14,274	13,627	12,660	66,4 %

Taustamuuttujien yhteyttä faktoreihin pyrittiin selvittämään t-testeillä ja varianssianalyysillä. Opettajan paikkakunnalla, sukupuolella tai erityisopettajuudella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä faktoreihin. Opettajien iällä ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä faktoreihin.

10.3 Liikunnanopettajiin kohdistuva kiusaaminen

Taulukosta 3 selviää, että liikunnanopettajiin kohdistuu kiusaamista oppilaiden taholta. Kiusaamisen muodoista yleisin oli loukkaava käytös, josta oli kärsinyt koko uransa aikana kaksi kolmasosaa vastaajista ja vuoden 2004–2005 aikana noin puolet. Toiseksi yleisin kiusaamismuoto oppilaiden taholta oli väkivallan uhka. Lähes puolet vastaajista oli kokenut väkivallan uhkaa uransa aikana. Muusta häirinnästä oli kärsinyt noin kol-

mannes opettajista. Oppilaiden aiheuttamaa fyysistä väkivaltaa oli kokenut joka seitsemäs vastaajista. Myös seksuaalista häirintää oli kohdistunut joka seitsemänteen vastaajaan. Vastanneista liikunnanopettajista 20,9 % ei ollut kokenut minkäänlaista tässä tutkimuksessa määriteltyä kiusaamista.

Taulukko 3. Liikunnanopettajiin (n=43) kohdistuva kiusaaminen.

Kiusaamismuoto	Uran aikana (n)	Lukuvuoden 2004–2005 aikana (n)
Loukkaava käytös	29	22
Fyysisen väkivallan uhka	19	3
Muu häirintä	16	3
Fyysinen väkivalta	7	1
Seksuaalinen häirintä	6	3
Yhteensä	77	32

Liikunnanopettajien ja muiden aineenopettajien kiusatuksi tulemistä selvitettiin myös kyselylomakkeen lopussa kahdella kysymyksellä. Opettajat kertoivat tiesivätkö he, tai olivatko he kuulleet opettajista, joita olisi kiusattu. Liikunnanopettajista noin puolet vastasi, etteivät tieneet liikunnanopettajia joita olisi kiusattu. Yksi neljästä liikunnanopettajasta vastasi tietävänsä useita kiusattuja liikunnanopettajia. Liikunnanopettajista 40 % vastasi tietävänsä useita kiusattuja aineopettajia. Myös noin 40 % oli kuullut useista aineopettajista, joita oli kiusattu.

Taulukko 4. Liikunnanopettajien (n=42) tiedossa olevat ja kuulemat kiusaamistapaukset.

Frekvenssi	Kiusattuja liikunnanopettajia (n)	Kiusattuja aineopettajia (n)
Tiedän useita opettajia	9	17
Tiedän yhden opettajan	4	1
Olen kuullut useista opettajista	4	16
Olen kuullut yhdestä opettajasta	5	2
En tiedä että opettajia olisi kiusattu	20	6
Yhteensä	42	42

10.3.1 Kiusaamisen jatkuvuus ja useus

Opettajiin kohdistuva kiusaaminen näyttää olevan useissa tapauksissa jatkuvaa (Taulukko 5.). Loukkaavan käytöksen kategoriassa puolet tapauksista oli jatkuvia. Koko aineiston (n=43) opettajasta 29 opettajaan oli kohdistunut loukkaavaa käytöstä. Näistä 29 opettajasta 15 oli kokenut loukkaamistapauksen jatkuvana. Jatkuvana tässä ymmärretään samankaltaisen teon toistuessa useammin kuin kerran. Samankaltaisten tapausmäärien keskiarvona oli myös hyvin suuri 15 tapausta. Vuonna 2004–2005 loukatuksi tulleihin liikunnanopettajiin oli kohdistunut keskimäärin noin 5 tapausta. Fyysisen väkivallan uhan, muun häirinnän ja fyysisen väkivallan kategorioissa tapauksista kolmasosa oli jatkuvia. Erityisen huolestuttavaa on, että seksuaalisen häirinnän seitsemästä tapauksesta viisi oli jatkuvia.

Taulukko 5. Liikunnanopettajien (n=43) kokema kiusaamisen jatkuvuus ja useus.

Kiusaamismuoto	Tullut kiusa- tuksi useam- min kuin ker- ran (n)	Tapausmäärän keskiarvo (n)	Tapausmäärän keskiarvo 2004–2005 (n)
Loukkaava käytös (n=29 opettajaa)	15	n. 15	n. 5
Fyysisen väkivallan uhka (n=15 opettajaa)	5	3	-
Muu häirintä (n=11 opettajaa)	3	1	1
Fyysinen väkivalta (n=6 opettajaa)	2	1	1
Seksuaalinen häirintä (n=7 opettajaa)	5	5	2

10.3.2 Opettajan sukupuolen yhteys kiusaamiseen

Sukupuolella oli tilastollisesti merkitsevä ero ($p < 0,05$) fyysisen väkivallan uhkaan (Taulukko 6.). Miesliikunnanopettajista 23,2 % ja naisliikunnanopettajista 13,6 % oli kärsinyt fyysisen väkivallan uhasta koko uransa aikana. Muihin kiusaamisen muotoihin ei opettajan sukupuolella ollut tilastollista merkitsevyyttä. Sukupuolella ei ollut myöskään tilastollista merkitsevyyttä vuoden 2004–2005 aikana tapahtuneisiin kiusaamistapauksiin.

Taulukko 6. Opettajaan (n=38) kohdistuvan kiusaamisen yhteys sukupuoleen.

Kiusaamisen muoto: Fyysinen väkivalta uran aikana	Sukupuoli			$\chi^2 = 4,716$ df = 1 p = ,030*
	Naiset (n)	Miehet (n)	Yhteensä	
Kyllä	6	10	16	
Ei	16	6	22	
Yhteensä	22	16	38	

*p<.05

10.3.3 Opettajan iän yhteys kiusaamiseen

Liikunnanopettajan iällä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,05$) loukkaavan käytöksen kohteeksi joutumiseen (Taulukko 7.). Kaikista tähän kysymykseen vastanneista 39 opettajasta 27 oli joutunut loukkaavaan käytöksen kohteeksi. Nuoria loukatuksi tulleita opettajia oli 33,3 %, iäkkäitä 20,5 % ja keski-ikäisiä 15,4 % kaikista opettajista. Opettajat jaettiin ikänsä mukaan ryhmiin siten, että nuoret olivat iältään 21–35 -vuotiaita, keski-ikäiset 36–50 -vuotiaita ja iäkkäät 51–65 -vuotiaita.

Taulukko 7. Opettajan (n=39) iän yhteys kiusaamiseen.

Kiusaamisen muoto: Loukkaava käytös	Ikä				$\chi^2 = 6,881$ df = 2 p = ,032*
	Nuoret (n)	Keski-ikäiset (n)	Iäkkäät (n)	Yhteensä	
Kyllä	13	6	8	27	
Ei	5	7	0	12	
Yhteensä	18	13	8	39	

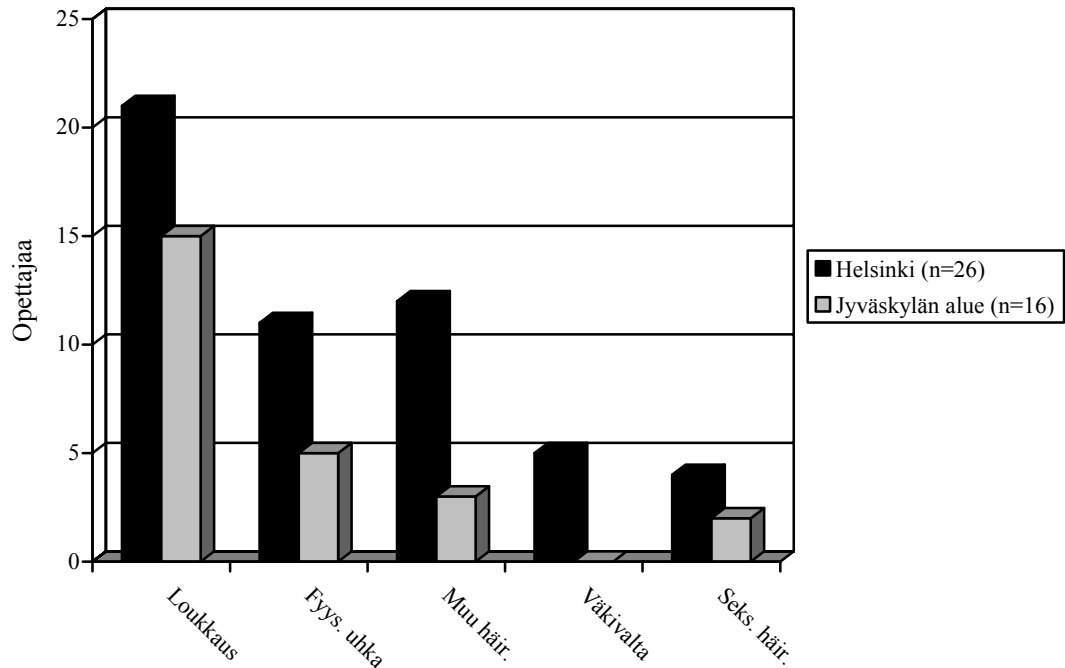
*p<.05

10.3.4 Paikkakunnan vaikutus opettajiin kohdistuvaan kiusaamiseen

Opetuspaikkakunnalla ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa liikunnanopettajien kiusaamiseen. Eroavaisuuksia alueiden välillä kuitenkin oli. Loukkaavan käytöksen kohteeksi olivat joutuneet lähes kaikki opettajat paikkakunnasta huolimatta. Muuta häirintää oli Helsingin alueella koko uransa aikana kokenut noin puolet opettajista ja Jyväskylän alueella neljännes opettajista. Fyysisen väkivallan kohteeksi oli Helsingin alueella

joutunut viisi vastanneista. Vastanneista Jyväskylän alueen opettajista kukaan ei ollut joutunut kokemaan fyysistä väkivaltaa. Kuviota 1 tarkastellessa on otettava huomioon Helsingin ja Jyväskylän alueen vastaajien määrän erisuuruus.

Kuvio 1. Opetuspaikkakunnan yhteys opettajiin kohdistuvaan kiusaamiseen.

10.3.5 Opettajan henkilökohtaisten piirteiden vaikutus kiusaamiseen

Opettajilta kysyttäessä: ”Onko Sinulla jokin piirre tai ominaisuus, joka voi aiheuttaa kiusaamista?”, opettajista neljä vastasi kysymykseen. Eräs opettaja vastasi hänen iäkkyytensä olevan syy kiusaamiseen. Yksi opettaja vastasi olevansa liian kiltti oppilaille, joka johtaa kiusaamistilanteisiin. Naisopettaja mainitsi oppilaiden kiusaavan häntä matalan äänensä vuoksi. Hän mainitsi kiusaamista aiheuttavan myös jämäptiys ja ulkoinen olemus.

10.3.6 Sukupuolen yhteys puuttumisalttiuden ja kiusaamisen välillä

Sukupuolen ja kiusaamiseen puuttumisen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Naiset ja miehet puuttuivat lähes yhtä usein sekä kiusaamis- että tappelutilanteisiin.

Miesten keskiarvot viisiportaisella asteikolla, jolla 1=puutun aina ja 5=en puutu koskaan, olivat 1,19 ja 1,25. Naisten keskiarvot olivat 1,43 ja 1,55. Keskiarvoista voidaan päätellä, että opettajat puuttuvat kiusaamis- tai tappelutilanteeseen lähes aina.

Taulukko 8. Nais- ja miesliikunnanopettajien yhteys kiusaamiseen puuttumisen alttiuteen.

Sukupuoli	(n)	ka	kh	t-arvo	p-arvo
Mies	16	1,19	0,403	1,259	,217
Nainen	21	1,43	0,746		df=31,992

Taulukko 9. Nais- ja miesliikunnanopettajien yhteys tappelutilanteeseen puuttumisen alttiuteen.

Sukupuoli	(n)	ka	kh	t-arvo	p-arvo
Mies	16	1,25	0,447	1,627	,112
Nainen	22	1,55	0,671		df=35,793

10.4 Oppilas opettajan kiusaajana

Noin joka kuudennen liikunnanopettajaa kiusaavan oppilaan äidinkieli ja kansallisuus eivät ole suomi. Kolmanneksella fyysisellä väkivallalla uhanneista tai väkivaltaa tehneistä ei ollut suomi äidinkielenä tai kansallisuutena tässä tutkimuksessa. Erilaisiin uskontoihin, jengeihin tai etnisiin ryhmiin kuului joka seitsemäs opettajaa kiusaava.

Taulukko 10. Tekijän äidinkieli, kansallisuus ja jengi.

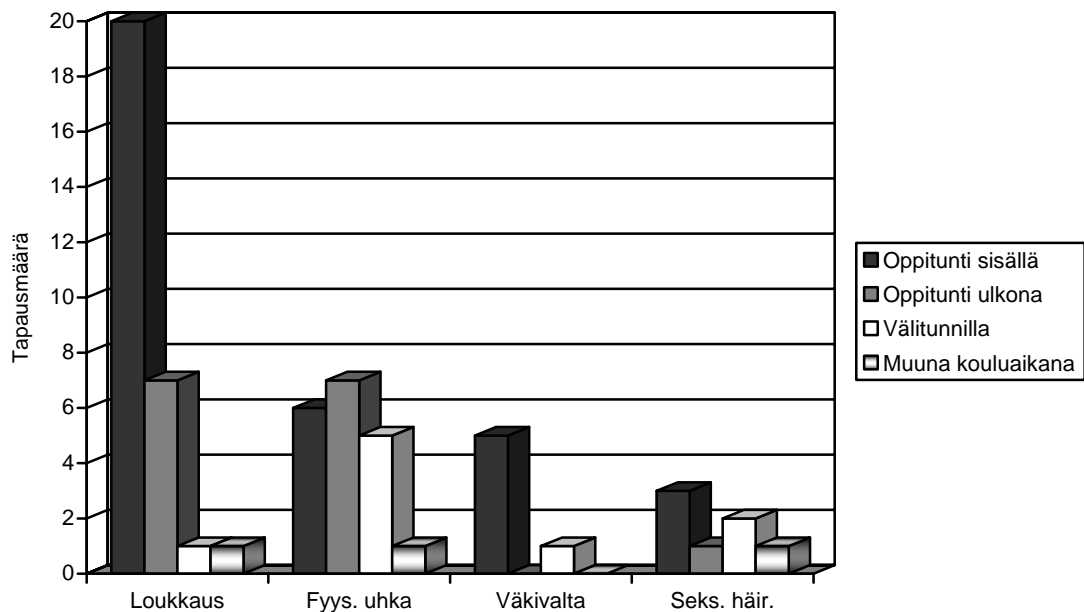
Kiusaamismuoto	Äidinkieli (n)		Kansallisuus (n)		Uskonto, jengi, etninen tausta (n)	
	Suomi	Joku muu	suomalainen	Joku muu	Ei kuulunut	Kuului
Loukkaava käytös	25	4	26	3	23	4
Fyysisen väkivallan uhka	14	5	13	5	11	2
Fyysinen väkivalta	4	2	3	3	4	-
Seksuaalinen häirintä	6	1	6	-	5	1
Yhteensä	49	12	48	11	42	7

Fyysisen väkivallan tapauksista (n=6) puolessa (n=3) tekijä oli käyttänyt jonkinlaista välinettä. Opettajat kuvasivat tapauksissa käytetyiksi välineiksi tuolin, mailan ja koripallon.

10.4.1 Kiusaamistilanteen tapahtumapaikka

Liikunnanopettajiin kohdistui eniten kiusaamista sisällä pidettävillä oppitunneilla, yhteensä 34 tapausta. Suurin tapausmäärä oli oppitunnilla sisällä tapahtuneella loukkaavalla käytöksellä yhteensä 20 tapausta. Mielenkiintoista on, että fyysisen väkivallan uhkaa oli tapahtunut enemmän oppitunneilla ulkona (n=7) kuin sisällä (n=6). (Kuvio 2.) Liikuntatuntien määrät sisällä ja ulkona vaihtelevat koulujen, liikuntatilojen, paikkakuntien ja sääolosuhteiden mukaan. Peltomäen (2003) mukaan oppitunneista pidetään ulkona noin 40 % ja sisällä noin 60 %.

Kuvio 2. Kiusaamistilanteen tapahtumapaikka.

10.4.2 Oppilaan luokkatason yhteys kiusaamiseen

Oppilaan luokkatasolla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys muuhun häirintään (Taulukko 11.). Kahdeksasluokkalaiset olivat tehneet muun häirinnän tapauksista yli puolet,

yhteensä kahdeksan tapausta. Muilla luokka-asteilla häirintä tapauksia oli 1-3. Melkein merkitseväksi tilastolliseksi eroiksi voidaan myös mainita loukkaavan käytöksen keskityminen yhdeksäsluokkalaisille. Loukkaavan käytöksen tapauksista 44,8 % oli yhdeksäsluokkalaisten tekemiä. Muilla kiusaamismuodoilla ei ollut tilastollista merkitsevyyttä luokkatason suhteen.

Taulukko 11. Oppilaan luokkatason yhteys kiusaamiseen.

Kiusaamisen muoto	Luokka (n)				χ^2	df	p-arvo
	7.	8.	9.	10.			
Loukkaava käytös	7	7	13	3	6,800	3	,079
Muu häirintä	1	8	3	2	8,286	3	,040*

*p<.05

10.4.3 Oppilaan sukupuolen yhteys kiusaamiseen

Oppilaan sukupuolella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä kiusaamiseen. Tuloksissa oli kuitenkin viitteitä siitä, että oppilaan sukupuolella on yhteys kiusaamiseen. Seksuaalisen häirinnän kaikissa seitsemässä tapauksessa tekijänä oli ollut poika. Myös fyysisellä väkivallalla uhkaaminen, fyysinen väkivalta sekä muu häirintä näyttäisi olevan myös pojille ominaisempaa. Väkivallalla uhkaamisen 19 tapauksesta 16 oli poikien suorittamia. Väkivaltatapauksista viisi kuudesta oli poikaoppilaan tekemä. Kaikissa 14 muun häirinnän tapauksessa tekijä oli ollut poika. Tytöt olivat olleet mukana ainoastaan kahdessa muun häirinnän tapauksessa. Loukkaavan käytöksen kategoriassa tytöt ja pojat olivat kiusanneet opettajia yhtä usein.

10.5 Opettajien kuvauksia kiusaamistapauksista ja niiden seurauksista

Kysymyslomakkeessa opettajia pyydettiin selostamaan tapahtunut kiusaamistilanne (Liite 1. kysymykset 21, 37, 54, 71). Kiusaamistapauksien kuvauksia tässä tutkimuksessa oli yhteensä 77 kappaletta. Kiusaamistapausten suuri määrä vastaajien määrään nähden kertoo, että useaan opettajaan on kohdistunut erilaisia kiusaamisen muotoja. Eniten opettajat olivat kärsineet loukkaavasta käytöksestä. Oppilaat olivat useissa tapauksissa olleet tyytymättömiä liikunnanopettajan pelissä suorittamaan tuomarointiin, joka aiheutti loukkaavaa käytöstä. Eräs loukkaavaan käytökseen johtanut tilanne oli tällainen: ”Oppi-

las ei pitänyt tuomarityöskentelystäni koululentopallo turnauksessa.” Myös epäselvät säännöt tai oppilaiden tietämättömyys säännöistä oli aiheuttanut loukkaavaa käytöstä. Eräs opettaja kuvasi tilannetta näin:” Pojan hermot menivät, kun säännöt eivät menneet niin kuin hän olisi halunnut. Oppilas oli "kingi", joka epäonnistui pesiksessä.” Loukkaavaa käytöstä oli myös esiintynyt opettajien vaatiessa oppilailta asianmukaisia liikuntavarusteita:” Oppilas ei suostunut ottamaan sukkia pois liikuntasalissa. Kielsin häntä osallistumasta. Hän suuttui ja käveli salin ovea kohti, jolloin asetuin hänen eteensä. Kerroin, että jos hän poistuu salista, hän joutuu korvaamaan tunnin. Hän huusi: ”Haista paska!”.” Tuntien pituudesta oli syntynyt kiistaa useassa tapauksessa. Erään tapahtuman kuvaus:” Oppilas kiivastui tuntien lopettamisajoista. Normaali keskustelu ei auttanut, joten jätin hänet huutelemaan mielipiteitään ja ajatuksiaan kentän laidalle kiinnittämättä enää huomiota asiaan. Huutelu muuttui henkilökohtaiseksi ja törkeämmäksi.” Vakavana esimerkkinä loukkaavasta käytöksestä ja sen jatkuvuudesta on erään opettajan kuvaus: ”Oppilasryhmä halveksi opettajaa ilmein, elein ja epäystävällisin sanoin koko yläasteen ajan. Lisäksi kieltäytyivät tekemästä tehtäviä. Kotona lisäksi valehtelivat pääsääntöisesti tilanteesta.”

Fyysisen väkivallan uhkaa oli esiintynyt erityisesti tapauksissa, joissa opettaja oli yrittänyt ohjata oppilaita joltain kielletyltä alueelta pois tai oli päästämättä heitä sinne. Eräällä välitunnilla kävi näin:” Hätystin oppilasta välitunnille liikuntatiloista, jolloin iso korso to uhkasi heittää minut pitkin seiniä.” Useissa tapauksista oppilaat eivät olleet totelleet opettajan kehotuksia, jolloin oli syntynyt uhkaavia tilanteita. ”Yritin ohjata oppilasta kielletyltä alueelta, kun tämä yritti yllättäen lyödä täysillä jääkiekkomailalla päähän.” Opettajat mainitsivat myös psyykkisten oireiden tai sairauksien aiheuttaneen vaaratilanteita kouluissa. ”Ala-asteen toisen luokan dysfaattinen poika suuttui luistelutunnilla luokkatoverilleen ja kun menin rauhoittamaan tilannetta, hän yritti lyödä ja potkia luisimillaan minua.” Fyysisen väkivallan uhkaa opettajat olivat kokeneet tilanteissa, joissa opettaja tai oppilas oli asettunut esteeksi esimerkiksi oven eteen tunnin päätyttyä. Eräs tilanne oli mennyt näin:” Oppilas esti pääsyni ovesta tukkimalla sen kokonaan. Oppilas pyrki estämään kulkuni myös tönimällä, ovia hakkaamalla ja paukuttelemalla, heittäytymällä pitkälleen eteeni, uhkaamalla lyödä, ottamalla väkisin kädestäni tavaroita.” Päihteet olivat myös mainittu fyysisen väkivallan uhan aiheuttajana. ” Oletettavasti huumeita käyttävä oppilas tuli tupakka suussa aamulla koulun pihalle, jolloin yritin sa-

nallisesti vetoamalla saada hänet tumppaamaan tupakan. Oppilas ei tehnyt sitä, jolloin pysäytin hänet ja toistin pyynnön, mistä aiheutui uhkaava tilanne.”

Muuta häirintää opettajat olivat kokeneet erityisesti kulkuneuvoihin kohdistuvana ilki-
valtana. Tavallisimpana tekona oli auton tai polkupyörän renkaiden tyhjennys. Yhteensä
seitsemässä tapauksessa kuudestatoista häirintä oli kohdistunut autoon tai polkupyörään.
Häirintäsoitoista oli kärsinyt muutama opettaja. Opettajien omaisuuteen oli myös koh-
distunut ilkivaltaa. Tavarointa oli rikottu ja eräältä opettajalta oli varastettu videokamera.
Internetiä oli käytetty perättömien juorujen levittämiseen.

Fyysistä väkivaltaa kohdistuu liikunnanopettajiin erityisesti tilanteissa, joissa kaksi op-
pilasta tappelee ja opettaja menee rauhoitteluun tilannetta. ”Menin erottelemaan peli-
tilanteesta syntynyttä tappelua, niin kaveri kävi kiinni ja alkoi potkia.” Tappelu oli vas-
tauksien mukaan syntynyt liikuntaan liittymättömästä syystä tai liikuntatunnilla synty-
neestä pelin aiheuttamasta ristiriidasta. Opettajan, oppilaan mielestä väärä, tuomarointi
mainittiin myös väkivallan laukaisijana. ”Oppilas suuttui pelin tuomaroinnista ja alkoi
”riehua” tunnilla. Pyysin oppilasta poistumaan tunnilta ja menemään pukuhuoneeseen.
Hän kieltäytyi. Ohjasin oppilasta käsivarresta kiinni pitäen kohti pukuhuonetta, jolloin
hän potkaisi minua.”

Seksuaalista häirintää olivat kokeneet ainoastaan naisliikunnanopettajat. Kaikissa tapa-
uksissa tekijä oli ollut poika. Sanallisissa seksuaalisen häirinnän tapauksissa oppilas oli
joko huomautellut opettajan ulkoisista piirteistä, vihjaillut tai ehdotellut opettajalle. ”Po-
jat odottivat vieressäni välinevarastossa pelivuoroaan, kun tuomaroin peliä. He makasi-
vat isojen jumppapallojen päällä ja ähkiivät ja lisäsivät härskejä lauseita tekosiinsa.
Huomautin asiasta, johon totesivat:” Eikö opettaja ole katsonut pornoa?” Muutamissa
tapauksissa oppilas oli myös käynyt kiinni opettajaan.” Oppilas kävi kiinni takaapäin ja
puristi rinnoista.”

Taulukko 12. Kiusaamisesta aiheutuneet rangaistukset tai toimenpiteet.

Kiusaaminen	Rangaistus	
	Tekijä sai rangaistuksen (n)	Tekijää ei rankaistu (n)
Loukkaava käytös	24	5
Fyysisen väkivallan uhka	16	2
Muu häirintä	4	11
Fyysinen väkivalta	5	1
Seksuaalinen häirintä	3	4
Yhteensä	52	23

Noin neljässä kiusaamistapauksessa viidestä tekijä oli saanut rangaistuksen loukattuaan opettajaa, uhattuaan opettajaa fyysisellä väkivallalla tai kohdistettuaan opettajaan fyysisistä väkivaltaa. Yli puolessa seksuaalisen häirinnän tapauksista tekijää ei ollut rangaistu millään tavalla. Muun häirinnän tapauksista vain noin kolmannes tekijöistä oli joutunut toimenpiteiden kohteiksi. (Taulukko 12.)

Loukkaavaa käytöstä seuranneet rangaistukset tai toimenpide oli yleensä puhuttelu opettajan, rehtorin, kuraattorin tai näiden kaikkien kanssa. Vastauksissa mainittiin myös jälki-istunnon antaminen ja erilaisten tehtävien kuten ruokala-apulaisen toimen antaminen.

Fyysisen väkivallan uhasta oli myös rangaistu useimmin puhuttelulla. Rehtorit olivat yleensä puhuttelijoita. Muutamissa tapauksissa oli annettu jälki-istunto. Yhdessä tapauksessa oppilas oli siirretty sairaalakouluun. Toisessa oppilas oli erotettu määräajaksi. Eräässä tapauksessa oppilas oli saanut oikeuden tuomion.

Muusta häirinnästä oppilaat olivat saaneet suhteellisesti vähiten rangaistuksia. Opettajat olivat vain harvoin päässeet muuta häirintää harrastaneen oppilaan jäljille. Selvinneissä tapauksissa eräs opettaja oli pitänyt oppilaille puhuttelun. Toinen opettaja oli vienyt jutun oikeuteen, jossa toinen oppilaista (15-vuotias) myönsi syyllisyytensä ja toinen (17-vuotias) ei. Yhdessä tapauksessa tekijän konstaapeli-isä oli pitänyt puhuttelun häiritsijäporukalle.

Fyysisen väkivallan neljästä tapauksesta viidestä oppilas oli saanut jälki-istuntoa. Yhdessä tapauksessa tekijä oli selvinnyt puhuttelulla.

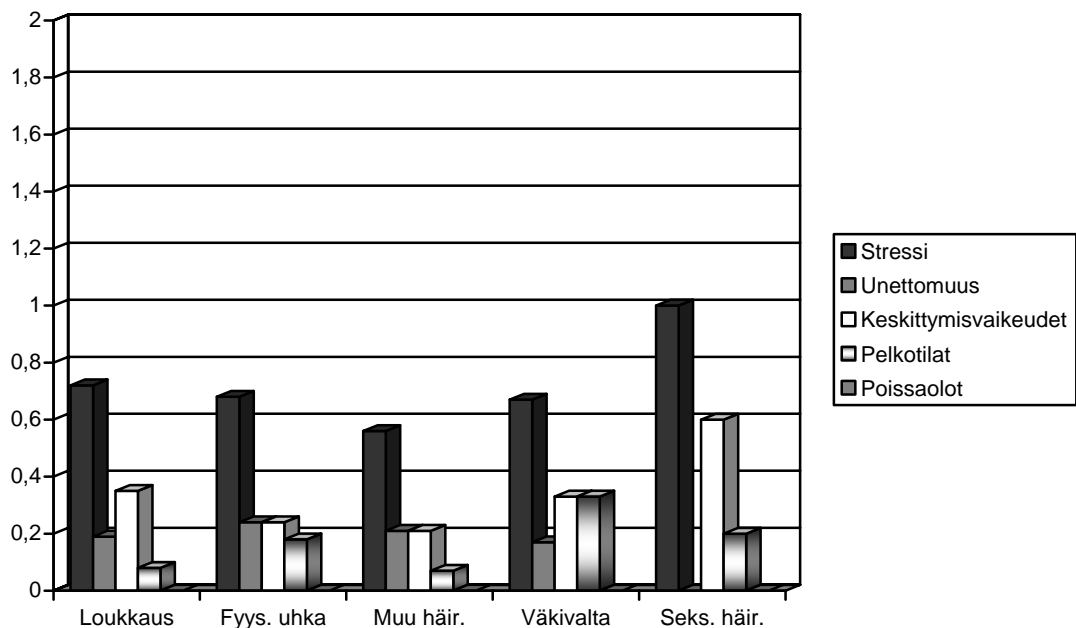
Seksuaalisen häirinnän tapauksissa opettajat olivat antaneet nuhteita ja puhutteluja oppilailleen. Yhdessä tapauksessa myös rehtori oli osallistunut keskusteluun. Yksi seksuaalisesti häirinyt oppilas oli siirretty erityisluokalle.

10.6 Liikunnanopettajien kokemat kiusaamisen vaikutukset

Opettajia pyydettiin arvioimaan kiusaamisen heille aiheuttamia haittoja asteikolla 0–2, jossa 0=ei aiheuttanut lainkaan ja 2=aiheutti paljon. Eniten opettajat olivat kokeneet stressiä seksuaalisesta häirinnästä. Opettajat olivat kokeneet seksuaalisen häirinnän aiheuttaneen heille ”melko paljon stressiä” (kuvio 3). Kiusaaminen oli opettajissa herättänyt lisäksi seuraavanlaisia tunteuksia:

- toivottomuuden tunnetta
- ilmapiirin alenemista tunneilla
- mielipahaa (yhdessä tapauksessa vanhempi oli soittanut kotiin ja loukannut)
- häpeää ja ärsyntymistä
- päänsärkyä

Kuvio 3. Opettajien kokemat kiusaamisen aiheuttamat haitat.

Opettajien kokemia vaikutuksia vertailtiin sukupuolten välillä. Kiusaamisen vaikutukset yhdistettiin yhdeksi muuttujaksi ja vaikutusten yhteyttä sukupuolten välillä tutkittiin t-testillä. Yhdistetyn muuttujan arvot vaihtelivat välillä 0-10. Sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkittävää eroa. (Taulukko 13.)

Taulukko 13. Kiusaamisen vaikutusten yhteys sukupuolten välillä.

Sukupuoli	(n)	ka	kh	t-arvo	p-arvo
Mies	16	1,25	2,380	1,518	,139
Nainen	22	3,23	5,433		df=30,568

Liikunnanopettajat olivat hakeneet apua kiusaamiseen vain noin yhdessä tapauksessa viidestä. Eniten opettajat olivat hakeneet apua loukkaavan käytöksen aiheuttamiin seurauksiin. Fyysisen väkivallan uhkaan ja muuhun häirintään opettajat olivat hakeneet harvimminkin apua. Mielenkiintoista on huomata opettajien saaneen tukea, vaikka he eivät välttämättä olleet hakeneet apua. (Taulukko 14.)

Taulukko 14. Opettajien tuen hakeminen ja saaminen.

Avun haku ja saanti	Olen hakenut apua (n)	Olen saanut tukea (n)	En ole hakenut apua (n)	En ole saanut tukea (n)
Loukkaava käytös	8	12	19	16
Fyysisen väkivallan uhka	3	5	14	12
Muu häirintä	2	5	14	10
Fyysinen väkivalta	1	3	5	3
Seksuaalinen häirintä	2	4	5	3
Yhteensä	16	29	57	44

Liikunnanopettajat olivat saaneet apua vastausten perusteella eniten kollegoiltaan ja ystäviltään. Osa opettajista oli saanut tukea psykologilta, oppilashuoltoryhmältä tai kuraatorilta. Koulun rehtori oli myös mainittu tuen antajana. Lisäksi opettajien puolisoit olivat luonnollisesti toimineet tuen antajina.

10.7 Kiusaamisen ehkäisy

Opettajaan kohdistuvan kiusaamisen ehkäisyn keinoja kysyttiin opettajilta 17 kohtaisella mielipidemittarilla. Jokaisen ehkäisyehdotuksen kohdalla käytettiin viisiportaista Likert-tyyppistä asteikkoa kuvaamaan ehkäisyehdotuksen vaikuttavuutta kiusaamiseen. Vastausvaihtoehtona oli myös ”en osaa sanoa”. (ks. Liite 1, kysymys 89.)

Tiivistetyn käsityksen opettajien kiusaamisen ehkäisystä antaa mielipiteiden rakennekuvaus, joka suoritettiin faktorianalyysillä.

Kaikki faktorit laskettiin mielipideosioiden korrelaatioista pääakselimenetelmällä ja rotaatiot suorakulmaisella varimax-menetelmällä. Analyysi pakotettiin neljän faktorin varimax-rotatoituun malliin, jotta ratkaisusta syntyisi tulkinnan kannalta mielekäs. Neljän faktorin ratkaisu selitti 51,2 % mielipiteiden kokonaisvaihtelusta. Kommunaliteetit (h^2) vaihtelivat välillä (.096-.787) Faktorit nimettiin seuraavasti (taulukko 15.).

Ensimmäiseen faktoriin latautuivat voimakkaimmin muuttujat ”yhteiskunnan tulisi tukea enemmän opettajiin kohdistuvaa kiusaamista”, ”välitunneilla tulisi olla useampi valvova opettaja”, ”koululle laaditaan toimintasuunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi”, ”opettajien tulisi kohdella tasapuolisemmin oppilaitaan”, ”koulujen oppilasmäärää tulisi pienentää”, ”opettajien tietoutta lisätään erilaisista kiusaamisen vastaisista toimintamalleista”, ”vanhempien tulisi olla tietoisempia koulun toimintatavoista”, ”opettajien ja vanhempien yhteistyötä tulisi lisätä” ja ”erityisoppilaiden integrointia tulisi vähentää tavallisiin ryhmiin”. Näitä muuttujia yhdistävät koulun lisäksi toimintamallit. Erilaisten toimintamallien avulla kiusaamista voidaan ehkäistä. Toiseen faktoriin latautuivat voimakkaimmin muuttujat ”vanhemmat puuttuvat tehokkaammin kiusaamiseen”, ”vanhempien tulisi suhtautua koululta tulevaan palautteeseen vastaanottavaisemmin” ja ”vanhemmat asettavat tiukemmat rajat ja säännöt”. Jo muuttujien nimistä selviää, että vanhemmat yhdistävät näitä muuttujia. Kolmanteen faktoriin latautuivat muuttujat ”opettajien keskinäistä tukea tulisi lisätä”, ”koulu järjestää tapaamisia kiusaamisen tapahduttua” ja ”liikuntatuntien ryhmäkokoja tulisi pienentää”. Vuorovaikutus yhdistää näitä muuttujia. Neljänteen faktoriin latautuivat voimakkaimmin muuttujat ”koulun rangaistukset tulisi olla kovempia” ja ”opettajien auktoriteettiasemaa vahvistetaan”. Muuttujia yhdistää kuri ja järjestys. Tämän vuoksi faktori nimettiin autoritääriseksi malliksi.

Taulukko 15. Liikunnanopettajien kiusaamisen ehkäisyn mielipidefaktorit (n=43).

Muuttuja	Faktori 1 ”Toimintamalli”	Faktori 2 ”Vanhemmat”	Faktori 3 ”Vuoro-vaikutus”	Faktori 4 ”Autoriteettainen malli”	Kommu- naliteetti h ²
Yhteiskunnan tulisi tukea enemmän opettajiin kohdistuvaa kiusaamista ehkäisevää tutkimusta	,817	-,076	,192	-,029	,711
Välitunneilla tulisi olla useampi valvova opettaja	,779	,177	,059	-,006	,641
Koululle laaditaan toimintasuunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi	,728	-,049	,233	-,067	,592
Opettajien tulisi kohdella tasa-puolisemmin oppilaita	,711	,189	-,049	-,160	,569
Koulujen oppilasmäärää tulisi pienentää	,645	,031	,267	,133	,506
Opettajien tietoutta lisätään erilaisista kiusaamisen vastaisista toimintamalleista	,579	,327	,218	,046	,491
Vanhempien tulisi olla tietoisempia koulun toimintavoista	,481	,377	,132	-,258	,458
Opettajien ja vanhempien yhteistyötä tulisi lisätä	,327	,131	,093	-,645	,549
Erityisoppilaiden integrointia tulisi vähentää tavallisiin ryhmiin	,264	,127	-,061	,082	,096
Vanhemmat puuttuvat tehokkaammin kiusaamiseen	,182	,857	-,113	-,085	,787
Vanhempien tulisi suhtautua koululta tulevaan palautteeseen vastaanottavaisemmin	,321	,724	-,012	-,070	,632
Vanhemmat asettavat tiukemmat rajat ja säännöt	-,347	,606	,449	-,050	,691
Opettajien keskinäistä tukea tulisi lisätä	,394	,038	,649	-,210	,622
Koulu järjestää tapaamisia kiusaamisen tapahduttua	,120	-,021	,639	,029	,424
Liikuntatuntien ryhmäkokoa tulisi pienentää	,130	-,111	,636	,427	,617
Koulun rangaistukset tulisi olla kovempia	,193	-,112	,354	,538	,464
Opettajien auktoriteettiasemaa vahvistetaan	,360	,255	-,108	,338	,320
Ominaisarvo	4.760	2.045	1.456	0.960	
%-osuus kokonaisvarianssista	26,444	11,362	8,089	5,333	51,2 %

Taustamuuttujien yhteyttä faktoreihin pyrittiin selvittämään t-testeillä ja varianssianalyysillä. Opettajan paikkakunnalla, sukupuolella tai erityisopettajuudella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä faktoreihin. Opettajien iällä ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä faktoreihin. Nuorten ja keski-ikäisten opettajien vastauksissa oli melkein merkitsevä ($p=,08$) yhteys ”toimintamalli” –faktoriin. Keski-ikäiset opettajat olivat arvioineet toimintamallilla ehkäisemisen toimivammaksi ratkaisuksi kuin nuoret opettajat.

11 POHDINTA

Seuraavassa käsittelen oppilaiden taholta opettajiin kohdistuvaa kiusaamista tämän tutkimuksen pohjalta. Pyrin tekemään tulosten pohjalta johtopäätöksiä ja peilaamaan niitä aiempiin tutkimuksiin. Käsittelen opettajiin kohdistuvaa kiusaamista ilmiönä, opettajiin liittyviä muuttujia ja niiden yhteyttä kiusaamiseen sekä oppilaaseen liittyviä muuttujia oppilas-opettaja konfliktissa. Kiusaamisen ehkäisemistä edistäviä ehdotuksia pyrin tekemään pohdinnan edetessä. Lopuksi pohdin jatkotutkimusaiheita sekä tätä työtä prosessina.

Tämän tutkimuksen mukaan liikunnanopettajiin kohdistuu kiusaamista oppilaiden taholta, eniten loukkaavan käytöksen muodossa. Erityisen huolestuttavana näen, että fyysisen väkivallan uhka oli toiseksi yleisin kiusaamisen esiintymisen muoto.

Tämän tutkimuksen uutuusarvoa lisää se, että oppilas-opettaja kiusaamisilmiötä on tutkittu hyvin vähän. Liikuntakasvatuksen alalta ei tietääkseni ole kirjallisuutta, jossa ilmiötä olisi tutkittu. Kiusaamista on yleensä tutkittu oppilaiden tai aikuisten keskinäisenä ryhmädynaamisena ilmiönä, mutta oppilas-opettaja tai opettaja-oppilas konfliktin tutkimusta ei kirjallisuudesta löytynyt muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (ks. esim. Kivivuori 1997).

Tutkimukseen vastanneista opettajista 20,9 % ei ollut joutunut minkäänlaisen kiusaamisen kohteeksi. Tämä tarkoittaa, että 79,1 % opettajista on kärsinyt jonkin asteisesta kiusaamisesta oppilaiden taholta jossain vaiheessa uraansa. Vain osan opettajista (79,1 %) joutuessa tässä tutkimuksessa kiusaamisen kohteeksi ja kuvattujen tapausmäärän noustessa 77, herää kysymys kiusaamisen keskittymisestä vain tiettyihin opettajiin. Aineiston pohjalta voidaan päätellä, että eräät opettajat olivat joutuneet kiusaamisen kohteeksi muita opettajia useammin. Tämän tutkimuksen mukaan kiusatuksi tulemisen alttiuteen vaikuttaa opettajan ikä, sukupuoli, paikkakunta sekä erityisryhmien opettaminen.

Kivivuoren (1997) mukaan opettajat joutuvat henkisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi valvoessaan koulun normeja ja sääntöjä. Tässä tutkimuksessa saatiin yhteneviä tuloksia. Opettajat joutuivat etenkin fyysisen väkivallan tai sen uhan kohteeksi ohjatessaan oppi-

laita esimerkiksi kielletyltä alueelta pois. Kouluihin voidaan tietysti asentaa kulkua rajoittavia mekanismeja, mutta mielestäni käytännöllisempi ratkaisu olisi koulun säännöistä tiedottamisen tehostaminen ja sääntöihin sitouttaminen. Nämä toimenpiteet voisivat ehkäistä opettajiin kohdistuvaa kiusaamista.

Oppilas-opettaja konfliktin taustalla on usein oppilaiden välinen ristiriita, joka ei välttämättä liity opetettavaan aineeseen. Opettaja joutuu puuttumaan tunnilla oppilaiden välien selvittelyyn ja joutuu itse kiusaamisen tai väkivallan kohteeksi. Nämä tulokset selviävät opettajien kirjoittamista avoimista kiusaamistapausten kuvauksista. Myös Salmivalli ja Kivivuori (2005) toteavat saman asian. Jos oppilaiden välisiä konflikteja saataisiin ehkäistyä, myös opettajiin kohdistuva kiusaaminen vähenisi. Oppilaiden välisten konfliktien sovittelijoina voitaisiinkin käyttää vertaissovittelua opettajien sijasta. Tämä voisi ehkäistä opettajiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tietysti on tilanteita, jolloin sovittelulle oppilaalle ei voida antaa vastuuta toisten oppilaiden välisistä konflikteista ja joissa opettajan on oltava mukana selvittelyssä.

Konfliktin saattaa aiheuttaa myös erimielisyydet oikeasta liikuntavarustuksesta tai esimerkiksi tunnin päättymisen ajankohdasta. Koulun toimintatavat ovat tärkeitä näiden tilanteiden ehkäisemisessä. Koululla tulisi olla selkeät ohjeet siitä, miten esimerkiksi liikuntatunnille pukeudutaan. Tunnin päättymisen määrittäminen tulisi olla opettajan päätettävissä. Jyväskylän normaalikoulussa kellot eivät soi kuin tunnin alkaessa, jolloin opettajan on helppo päättää tunti luonnolliseen kohtaan. Tätä mallia voisi kokeilla myös muissa kouluissa.

Erimielisyydet pelien säännöistä olivat aiheuttaneet häiriökäyttäytymistä oppilaissa. Opettajilla saattaa olla puutteita pelien sääntöjen, etenkin uusien lajien kuten salibandy, hallitsemisessa. Opettajille voitaisiin järjestää erilaisia sääntökursseja ja ehkäistä säännöistä syntyviä erimielisyyksiä. Oppilaiden tulisi olla tietoisia pelien säännöistä, jolloin kaikki noudattaisivat tai ainakin olisivat tietoisia niistä. Säännöistä olisi hyvä sopia oppilaiden kanssa ennen pelin alkua, jolloin epäselvyyksiä ei synny niin usein pelin aikana.

Tässä tutkimuksessa liikunnanopettajiin kohdistui eniten kiusaamista sisällä pidettävillä oppitunneilla yhteensä 34 tapausta. Näistä loukkaavaa käytöstä yhteensä 20 tapausta.

Mielenkiintoista on, että fyysisen väkivallan uhkaa oli tapahtunut enemmän oppitunneilla ulkona kuin sisällä, vaikka tutkijan arvion mukaan sisällä pidettäviä tunteja on opettajilla enemmän. Fyysisen väkivallan uhan tapauksia ulkona saattaa selittää opettajan vaikeudet pitää ryhmää silmällä laajoilla ulkoalueilla sekä ulkolajien fyysinen ja aggressiivinen luonne, kuten esimerkiksi jääkiekossa.

Syitä oppilas-opettaja konfliktiin pyrittiin tässä tutkimuksessa selvittämään myös faktorianalyysin avulla. Opettajien mielipiteistä koostuvan mittarin mukaan konfliktin taustalla on neljä suurempaa kokonaisuutta: murrosikä, vapaa kasvatusta, päihteet sekä toimienpiteiden puutteet. Kaikki neljä teemaa esiintyvät myös kirjallisuudessa ja eri teorioissa (esim. Kivivuori, 1997). Tulos on merkittävä, sillä se osoittaa teorioiden yhteyden käytäntöön ja samalla parantaa tutkimuksen ekologista validiteettia.

Opettajiin liittyviä muuttujia ja niiden yhteyttä kiusaamiseen voidaan selittää tietyillä tekijöillä. Opettajan sukupuolella oli tilastollisesti merkitsevä yhteys fyysisen väkivallan uhan kokemisessa. Miehet kokivat naisia enemmän fyysisen väkivallan uhkaa. Tässä tutkimuksessa miehistä 23 % oli kokenut fyysisen väkivallan uhkaa uransa aikana. Naisista vastaavasti 13 % oli kokenut fyysisen väkivallan uhkaa urallaan. Kivivuoren (1997) tutkimuksessa opettajista oli keskimäärin 26 % kohdannut fyysisen väkivallan uhkaa uransa aikana. Hänen tutkimuksissaan kuitenkin vuoden 1996–1997 aikana naiset olivat kärsineet huomattavasti enemmän fyysisen väkivallan uhasta. Tämä tutkimus ei tue oletusta, jonka mukaan naisopettajat kärsisivät nykyään enemmän fyysisen väkivallan uhasta. Se, mistä mahdollinen muutos saattaa johtua, ei mielestäni voida todeta tämän tutkimuksen perusteella.

Opettajan iällä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys loukatuksi tulemiseen. Nuorista opettajista oli kärsinyt loukkaavasta käytöksestä uransa aikana 33 %, kun taas keski-ikäisistä vain 15 %. Iäkkäistä opettajista oli kärsinyt loukkaavasta käytöksestä noin 20 %. Quarles (1993) raportoi yhtenevistä tuloksista. Nuorten opettajien suuri osuus saattaa johtua heidän kokemattomuudestaan kohdata oppilas. Toisaalta vanhemmat opettajat ovat myös olleet nuoria, mutta heihin ei ole kohdistunut loukkaavaa käytöstä yhtä paljon kuin nuoriin opettajiin. Tätä ilmiötä saattaa selittää yhteiskunnan muutos sallivampaan suuntaan. Nuoria opettajia ei enää kunnioiteta auktoriteetteina kuten ennen.

Quarles (1993) kirjoittaa myös provokatiivisesta uhrista. Tässä tutkimuksessa opettajia pyydettiin kirjoittamaan mahdollisista piirteistä, jotka saattavat aiheuttaa kiusaamislanteita. Aineistoa kertyi neljän tapauksen verran, joten johtopäätöksiä on vaikea tehdä näistä kuvauksista. Mahdollisina kiusaamisen laukaisijoina opettajat kirjoittivat olevan iän, kiltteyden, äänen ja ulkoisen olemuksen.

Paikkakunnan vaikutus kiusaamiseen ei ollut tässä tutkimuksessa tilastollisesti merkitsevä. Eroja Helsingin ja Jyväskylän seudun väliltä kuitenkin löytyi. Esimerkiksi väkivallan kohteeksi ei ollut joutunut Jyväskylän alueelta yhtään opettajaa, kun taas Helsingin alueelta vastanneista opettajista viisi opettajaa oli joutunut väkivallan kohteeksi uransa aikana. Väkivallan esiintymiseen Helsingissä saattaa liittyä sosioekonomiset erot ja kulttuurien kohtaaminen. Suuressa kaupungissa myös nuorten syrjäytyminen yhteiskunnasta saattaa olla yleisempää kuin pienemmällä paikkakunnalla.

Erityisryhmiä opettaviin opettajiin kohdistuu enemmän fyysistä väkivaltaa kuin opettajiin, jotka eivät opeta erityisryhmiä. Tämän tutkimuksen otoksen pienuuden vuoksi tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä, mutta myös Kivivuoren ja Tuomisen (1999) mukaan erityisopettamisella oli selvä yhteys kiusatuksi tulemiseen. Erityisoppilaiden integroinnilla tavallisiin luokkiin saattaa siis olla negatiivisiakin vaikutuksia, ainakin opettajan näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa miesten ja naisten kiusaamiseen puuttumisen alttiuden välillä ei ole eroja. Tulos poikkeaa Kivivuoren (1997) saamista tuloksista. Kivivuoren mukaan miesliikunnanopettajien alttius puuttua konfliktitilanteisiin on suurempi. Tässäkin tutkimuksessa oli kuitenkin viitteitä siitä, että miesliikunnanopettajat puuttuvat tappelutilanteisiin useammin kuin naiset, sillä tyttöjen välisistä konflikteista ei ollut mainintaa koko aineistossa.

Kiusaamisen aiheuttamia haittoja opettajille pyrittiin selvittämään jokaisen kiusaamisen muodon yhteydessä. Opettajia pyydettiin vastaamaan aiheuttaako kiusaaminen heille stressiä, keskittymisvaikeuksia, unettomuutta, pelkotiloja tai poissaoloja työstä. Opettajat olivat kokeneet seksuaalisen häirinnän melko stressaavaksi. Muut kiusaamisen muodot eivät olleet aiheuttaneet opettajille merkittäviä seurauksia. Mies- ja naisopettajien kokemien seurausten välillä ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Tämän

tutkimuksen tulokset eivät tue kirjallisuudessa olleita väitteitä työpaikkakiusaamisesta aiheutuvasta stressistä ja muiden seurausten vakavuudesta. Liikunnanopettajat saattavat kuitenkin olla erilainen ryhmä kuin muut työpaikkakiusatut. Opettajien voidaan kouluksensa perusteella olettaa olevan vuorovaikutuksen ammattilaisia ymmärtäen kiusaamisen kausaalisuhteet.

Opettajat olivat hakeneet apua vain harvoissa kiusaamistapauksissa. Tämä on huolestuttavaa, sillä opettajia ei voida auttaa ongelmissaan, jos tapauksista ei tiedetä. Kiusaamistapaus saattaa tuntua opettajasta kiusalliselta, sillä yleinen mielipide voi mieltää konfliktin opettajan ammattitaidon puutteeksi.

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään oppilaiden taustamuuttujia oppilas-opettaja konfliktissa. Oppilaan luokkatasolla näyttäisi tämän tutkimuksen mukaan olevan yhteys kiusaamiseen. Kahdeksaluokkalaiset olivat häirinneet opettajaa tilastollisesti merkitsevästi enemmän kuin seitsemäsluokkalaiset. Kahdeksaluokkalaiset oppilaat ovat vaikeimmassa vaiheessa murrosikää ja omien rajojen kokeilu ja muiden hyväksynnän hakeminen on hyvin tärkeää. Aiheuttamalla opettajille muuta häirintää oppilaat mahdollisesti toivovat saavansa ryhmän hyväksynnän. Hämäläinen ja Ihalainen (2000) olivat tehneet yhteneviä johtopäätöksiä omassa tutkimuksessaan. Yhdeksäsluokkalaiset puolestaan näyttävät loukkaavan opettajaa huomattavasti useammin kuin muiden luokkatasojen edustajat. Tämä selittyy mielestäni yhdeksäsluokkalaisten yleisellä välinpitämättömyydellä koululaitosta kohtaan, sillä he ovat viimeistä vuottaan oppivelvollisia.

Pojat olivat kiusanneet opettajia useammin kuin tytöt. Tilastollista merkitsevyyttä poikien ja tyttöjen välillä ei kuitenkaan ollut. Pojat olivat kiusanneet opettajia lähes joka kategoriassa enemmän kuin tytöt. Ainoastaan loukkaavan käytöksen kategoriassa pojat ja tytöt olivat olleet tekijöinä yhtä usein. Myös Harjunkoski ja Harjunkoski (1994, 35–42.) toteavat poikien olevan kiusaajia tyttöjä huomattavasti useammin. Poikien kiusanteko saattaa johtua myös yhteiskunnan ennakkokäsityksistä poikien rooleista. Poikien oletetaan olevan rajumpia leikeissään kuin tyttöjen, ja pojille sallitaan epäasiallisempaa käytöstä kuin tytöille.

Tämän tutkimuksen mukaan kiusaavista oppilaista noin joka kuudes on ulkomaalais-
taustainen. Luku on suuri suhteutettuna ulkomaalaistaustaiseen väestöön Suomessa. Ul-

komaalaistaustaisten oppilaiden häiriökäyttäytyminen saattaa johtua kulttuurien välisistä ristiriidoista ja ennakkoasenteista. Vieras kieli saattaa myös aiheuttaa ongelmia kommunikoinnissa, jolloin frustraation ja samalla häiriökäyttäytymisen mahdollisuus kasvaa.

Oppilaat olivat saaneet rangaistuksen kiusaamisesta noin neljässä tapauksessa viidestä. Muun häirinnän kategoriassa rangaistuksia oli annettu vain vähän. Tämä johtuu osaksi siitä, etteivät opettajat saaneet muuta häirintää aiheuttavia oppilaita kiinni teoistaan. Myös seksuaalisesta häirinnästä oli annettu vain puolessa tapauksista rangaistus. Seksuaalinen häirintä saattaa olla monille opettajille kiusallista, joten sen tuominen julkiseen tietoisuuteen saattaa olla opettajalle vaikeaa. Rangaistuksena oli käytetty yleisimmin puhuttelua joko opettajan tai rehtorin toimesta. Jälki-istunto oli myös yleisesti käytössä. Vakavimmissa tapauksissa oppilas oli erotettu koulusta määräajaksi. Koulun ranskaisjärjestelmää voitaisiin kehittää toiminnallisempaan suuntaan, kuten valtion oikeusjärjestelmässä on jo tehty. Jälki-istuntojen sijasta oppilaat voisivat saada esimerkiksi yhteistä hyötyä edistäviä toimia kuten siivousta, lumen luontia, maalausta tai paperien arkistointia.

Kiusaamisen ehkäisyä tutkittiin opettajien mielipiteiden avulla. Faktorianalyysissä päädyttiin neljän faktorin malliin. Opettajien mielipiteistä koostuvat ehkäisyehdotukset tukevat kirjallisuudessa esiintyneitä kiusaamisen ehkäisyehdotuksia. Ensimmäinen ehkäisyehdotus oli toimintamallin toteuttaminen koulussa. Toimintamallin toteuttamisessa on Salmivallin (2003) mukaan neljä vaihetta: Huolen syntyminen toimintamallin tarpeellisuudesta, suunnittelu, toteutus ja arviointi. Muuttujat, joista ehkäisyehdotus koostui, käsittelevät näitä vaiheita. Toinen ehkäisyehdotus liittyi vanhempien vastuuseen kiusaamisilmiön ympärillä. Opettajat kaipaavat tiukempia otteita vanhemmilta kiusaamisen vähentämiseksi. Vuorovaikutuksen lisääminen ja sen laadun parantaminen koettiin yhdeksi ehkäisykeinoksi kiusaamista vastaan. Yhteistyön lisääminen kodin ja koulun sekä opettajan ja oppilaan välillä saattaa ehkäistä kiusaamista. Neljänneksi ehkäisyehdotukseksi nousi autoritäärinen malli. Opettajien vastausten perusteella opettajan auktoriteettiaseman vahvistaminen ja koulun rangaistuksien koventaminen saattaisivat ehkäistä opettajiin kohdistuvaa kiusaamista.

Tutkimukseni osoitti, että liikunnanopettajiin kohdistuu kiusaamista oppilaiden taholta. Jatkotutkimusta aiheesta kuitenkin tarvitaan. Opettajiin kohdistuvaa kiusaamista voitaisiin tutkia laajemmin eri paikkakuntien välillä, jotta saadaan kuva siitä minne ehkäiseviä resursseja olisi kohdennettava. Myös eri aineiden opettajien vertaileminen olisi mielekästä, jotta saataisiin tietoa opettajiin kohdistuvan kiusaamisen yleisyydestä kouluissa ja oppiaineittain. Opettajien työoloja parantava työryhmä olisi paikallaan esimerkiksi opetusministeriöön, sillä suunta näyttää olevan päinvastainen. Koulujen määrärahoja supistetaan jatkuvasti ja kouluista pyritään tekemään tehokkaampia esimerkiksi vähentämällä opettajakuntaa. Yksityiseltä sektorilta omaksuttu ajattelutapa, jonka mukaan opettaja voidaan nähdä palvelun tuottajana ja oppilas asiakkaana, ei sovi julkisen sektorin palvelun tuottajiin kuten kouluihin. Kehitys antaa viitteitä siitä, että eettinen keskustelu opettajan roolista yhteiskunnallisena kasvattajana on tarpeellinen.

LÄHTEET

- Durkin, K. 1995. *Developmental social psychology from infancy to old age*. Cambridge: Blackwell.
- Elliott, M. 1989. Bullying – harmless fun or murder. Teoksessa E. Munthe & E. Roland (toim.) *Bullying. An International Perspective*. London: Fulton in association with the Professional Development Foundation. 105–114.
- Eron, L. D. & Huesmann, L. R. 1990. The stability of aggressive behaviour - even onto the third generation. Teoksessa M. Lewis & S. M. Miller (toim.) *Handbook of developmental psychopathology*. New York: Plenum. 147–156.
- Erätuuli, M., Leino, J. & Yli-Luoma, P. 1994. *Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Eskola, A. 1981. *Sosiologian tutkimusmenetelmät I*. Juva: WSOY.
- Fraçzek, A. 1996. Violence and aggression in children and youth: a socio-psychological perspective. *European Review of Social Psychology* 1. 75–90.
- Green, D., Richardson, D. & Lago, T. 1996. How do friendship, indirect, and direct aggression relate? *Aggressive Behaviour* 22. 81–86.
- Hamarus, P. 1998. *Älä kiusaa mua! Miten tunnistan ja estän koulukiusaamisen*. Turku. Länsi-Suomen lääninhallitus. Sivistysosasto.
- Harjunoski, S-M. & Harjunoski, R. 1994. *Kiusanhenki lapsen kengissä. Koulukiusaaminen – haaste kasvattajalle*. Juva: WSOY.
- Helsingin Sanomat. 2004. Kiusaamista jaksettava vastustaa, (pääkirjoitus) A 4. Julkaistu 4.11.2004.
- Hämäläinen, H. & Ihalainen, T. 2000. *Häiriökäyttäytyminen Helsingin yläasteiden liikuntatunneilla. Liikuntapedagogiikan pro gradu –tutkielma*. Liikuntakasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

- Hämäläinen, M. & Haapasalo, J. 1994. Varhaiset kokemukset käyttäytymisongelmien ja rikollisuuden edeltäjinä. *Psykologia* 29, 279–283.
- Hirsjärvi, S. 2003. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes & P. Sajavaara. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi. 178–206.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistonpaino.
- Juvonen, A. 1995. Skidikantti – Lapsen tie objektista subjektiksi. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Juvonen, J. 1991. Deviance, perceived responsibility and negative peer reactions. *Developmental Psychology* 27. 672–681.
- Karma, K. & Komulainen, E. 2002. Käyttäytymistieteiden tilastomenetelmien jatkokurssi. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos.
- Kaukiainen, A. 1996. Arjen aggressio kysyy älyä ja harkintaa. *Tiede* 2000 16 (1), 30–32.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Österman, K. & Lagerspetz, K. 1996. Social intelligence and empathy as antecedents of different types of aggression. Teoksessa C. Farris & T. Grisso (toim.) *Understanding aggressive behaviour in children*. *Annals of the New York Academy of Sciences* 794. 364–366.
- Keltinkangas-Järvinen, L. 1994. *Hyvä itsetunto*. Juva: WS Bookwell.
- Kivivuori, J. 1996. Opettajien uhrikokemukset ja kontrollinäkemykset. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kivivuori, J. 1997. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 33.
- Kivivuori, J. 1998. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta suurten yläasteiden ongelma. *Opettaja* 11. 16–19.

- Kivivuori, J. & Tuominen, M. 1999. Oppilaiden opettajiin kohdistama häirintä ja väkivalta Helsingin suomenkielisissä kouluissa. Teoksessa J. Kivivuori, M. Tuominen, K. Aromaa (toim.) *Mä teen mitä mä haluan*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1999:3. 20–57.
- Koivusilta, L. & Rimpelä, A. 2000. Nuoruusiässä luodaan terveyden perusta. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi. *Suomalainen elämäkulkku*. Helsinki: Tammi. 155–172.
- Kratsch, P. & Wuorio, P. 2002. Koulukiusaamisen ja opettajien siihen kohdistamat ehkäisy- ja puuttumismenetelmät peruskoulun ala-asteella. *Terveystieteen pro gradu –tutkielma*. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos.
- Lagerspetz, K. 1977. *Aggressio ja sen tutkimus*. Helsinki: Tammi.
- Lagerspetz, K. 1998. *Naisten aggressio*. Helsinki: Tammi
- Lagerspetz, K., Björkqvist, K. & Peltonen, T. 1988. Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12-year-old children. *Aggressive Behaviour* 14. 403–414.
- Lahti, A. & Louhiranta, P. 1999. Miksi minä? Opettajien työpaikkakiusaaminen sen uhreiksi joutuneiden näkökulmasta. *Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma*. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Lamminpää, A. 1999. Työterveyshuolto ja tyky-toiminta opetuslalla. Teoksessa *Hyvinvointi opetustyössä*. Työturvallisuuskeskus. Jyväskylä: Gummerus. 105–111.
- Ljungström, K. 1999. *Mobbaus koulussa. Käsikirja mobbauksesta ja sen selvittämisestä Farsta-menetelmällä*. Kauniainen: Jessica Lerche.
- Merenheimo, J. 1990. Koulukiusaaminen ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 74.
- Nygren, P. 1995. *Muttispaineet terveydenhuolto-oppilaitoksissa ja teknillisissä oppilaitoksissa sekä opettajien kokema henkinen väkivalta*. Turun yliopisto. Sociologian laitos. Lisensiaatintutkielma.

- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.
- Parkatti, T. & Kannas, L. 1995. Jyväskylän koulut terveyttä edistävänä työympäristönä: Opettajien hyvinvointi ja työviihtyvyys. Koulun terveyden edistämisen tutkijatyhmä. Terveystieteen laitos. Jyväskylän yliopisto. Väliraportti 9.11.1995.
- Peltomäki, V. 2003. Palloilun oppisisältö ja pelikeskeisen opetussuunnitelman kehittäminen peruskoulun yläasteelle. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Liikuntakasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Penttilä, E. 1994. Turvallinen koulu. Juva: WSOY.
- Pikas, A. 1990. Irti kouluväkivallasta. Suom. E. Pilvinen. Espoo: Weilin & Göös.
- Poutala, M. 1999. Juridinen vastuu oppilaiden turvallisuudesta. Teoksessa Hyvinvointi opetustyössä. Helsinki: Työturvallisuuskeskus. 91–104.
- Poutala, M. 2000. Opettaja virkamiehenä. Teoksessa U-M. Ekebon, M. Helin & R. Tullusto (toim.) Satayksi kouluongelmaa: Opettajan käsikirja. Helsinki: Edita. 152–158.
- Pulkkinen, L. 1997. Kasvaminen aikuiseksi. Sosiaalinen kehitys lapsuudessa ja nuoruudessa. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Juva: WSOY, 9–27.
- Quarles, C. L. 1993. Staying safe at school. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Rantala, T. 2003. Ei meidän koulussa!... Eihän? Opettajien oppilaiden taholta kokema henkinen ja fyysinen väkivalta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Rauman opettajankoulutuslaitos. Turun yliopisto.
- Rantala, T. & Keskinen, S. 2004. Opettajaa kiusataan. Opettaja 6. 26–28.
- Roland, E. 1984. Kiusanteosta toveruuteen: kouluväkivallan torjuntatapoja. Suom. K. Manninen & M-L. Zetterberg. Helsinki: Otava.
- Räsänen, E. 1992. Koulukiusaaminen. Teoksessa T. Arajärvi (toim.) Tasapainoinen koululainen. Juva: WSOY, 88–93.

- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen. Helsinki: Edita.
- Salmivalli, C. 1999. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. & Kivivuori, J. 2005. Opettajakin voi olla kiusaaja - mutta myös kiusattu. Turun Sanomat. Julkaistu 16.2.2005.
- Salo, K. & Kinnunen, U. 1993. Opettajien työstressi: työn, stressin ja terveyden seuranta tutkimus 1983–1991. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja 7.
- Sinkkonen, J. 1996. Lapsen kanssa: hyvinä ja pahoina päivinä. Juva: WSOY.
- Smith, P. K., Singer, M., Hoel, H. & Cooper, C. L. 2003. Victimization in the school and the workplace: are there any links? *British Journal of Psychology* 94. (2). 175–188.
- Tikkanen, T. 1997. Kiusaaminen ja normi-ilmasto: Intervention vaikutus Helsingin peruskouluissa. Lisensiaatin tutkimus. Psykologian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Tuomi, M. T. 2001. Human dignity in the learning environment: testing a sociological paradigm for a diversity-positive milieu with school starters. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 10.
- Työstä stressiä. 2002. Euroopan työturvallisuus- ja työterveysviikko. Aineistoa lehdistölle. Saatavilla www-muodossa:
<URL:http://osha.eu.int/ew2002/presspack/Stressbackground_fi.rtf> (Viitattu 14.11.2004.)
- Valkonen, T. 1981. Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoi-ta tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus. 100–112.

- Vartia, M & Paananen, T. 1992. Henkinen väkivalta työssä. Helsinki: Työterveyslaitos.
Työterveyslaitoksen katsauksia 118.
- Vartia, M. & Perkka-Jortikka, K. 1994. Henkinen väkivalta työpaikoilla: Työyhteisön hyvinvointi ja sen uhat. Helsinki: Gaudeamus.

Liite 1. Kysymyslomake

1. Opetan 1 Helsingissä 2 Jyväskylässä
2. Koulun nimi _____
3. Sukupuoli: 1 nainen 2 mies
4. Syntymävuosi _____.
5. Kuinka monta vuotta olet toiminut yläkoulun (yläasteen) opetustyössä? _____ vuotta.
6. Oletko opettanut lukuvuoden 2004–2005 aikana erityis- tai tarkkailuryhmiä?
1 olen 2 en ole
7. Mitä seuraavista luokkatasoista olet opettanut lukuvuoden 2004–2005 aikana?
Yläkoulun 7 8 9 10
8. Puututko häiriötilanteisiin yksin, jos muita opettajia ei ole paikalla
(esim. nimittely, haistattelu, seinien sotkeminen)
1 aina
2 usein
3 joskus
4 harvoin
5 en koskaan
0 en osaa sanoa
9. Puututko häiriötilanteisiin yksin, jos muita opettajia ei ole paikalla
(esim. tappelutilanne)
1 aina
2 usein
3 joskus

4 harvoin
 5 en koskaan
 0 en osaa sanoa

10. Seuraavassa on väittämiä tekijöistä, jotka aiheuttavat oppilaan häiriökäyttäytymistä opettajaa kohtaan. Merkitse oma mielipiteesi taulukkoon.

Vaihtoehdot ovat:

1 = ”aiheuttaa vähän”
 2 = ”aiheuttaa melko vähän”
 3 = ”ei aiheuta vähän eikä paljon”
 4 = ”aiheuttaa melko paljon”
 5 = ”aiheuttaa paljon”
 0 = ”en osaa sanoa”.

	aiheuttaa vähän		...		aiheuttaa paljon	en osaa sanoa
Liian salliva kasvatus	1	2	3	4	5	0
Liian ankara kasvatus	1	2	3	4	5	0
Nuoren huono asuinympäristö	1	2	3	4	5	0
Koulukurin heikentyminen	1	2	3	4	5	0
Mielenterveyden häiriöt	1	2	3	4	5	0
Liian korkea rikosoikeudellisen vastuun ikäraja (15vuotta)	1	2	3	4	5	0
Nuorille ominainen kokeilunhalu	1	2	3	4	5	0
Alhainen kiinnijäämisen riski	1	2	3	4	5	0
Rakentavien vapaa-ajan toimintojen puute	1	2	3	4	5	0
Yhteisvastuullisuuden yleinen rapautuminen	1	2	3	4	5	0
Murrosikä	1	2	3	4	5	0

14. Tekijä oli: 1 tästä koulusta 2 muusta koulusta
15. Tekijä oli _____-vuotias ja _____ luokkatasolta (arvioi, jos et tiedä).
16. Oliko oppilas tekohetkellä tarkkailu- tai erityisryhmässä?
1 oli 2 ei ollut 3 en osaa sanoa
17. Mikä oli oppilaan äidinkieli? 1 suomi 2 muu mikä _____? 3 en osaa sanoa
18. Oliko tekijä ulkomaalaistaustainen? 1 oli, minkä maalainen _____?
2 ei ollut 3 en osaa sanoa
19. Kuuluiko tekijä johonkin muuhun erityiseen ryhmään? (Uskonto, jengit, etninen ryhmä)
1 ei kuulunut 2 kuului, mihin _____?
3 en osaa sanoa
20. Tapaus sattui: 1 oppitunnilla ulkona 2 oppitunnilla sisällä
3 välitunnilla 4 muuna kouluaikana
5 kouluajan ulkopuolella
21. Selosta tapaus lyhyesti:
_____
_____
_____
_____
22. Onko sama teko tapahtunut useammin kuin kerran?
1 ei 2 kyllä, _____ kertaa.
23. Saiko oppilas teostaan jonkin seuraamuksen?
1 ei
2 sai, minkä: _____
24. Aiheuttiko loukkaava käytös Sinulle:

	Paljon	Vähän	Ei lainkaan
1 stressiä	2	1	0
2 unettomuutta	2	1	0
3 keskittymisvaikeuksia	2	1	0
4 pelkotiloja	2	1	0
5 poissaoloja	2	1	0
6 työpaikan vaihdon	2	1	0
7 jotain muuta, mitä _____			

25. Oletko hakenut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

26. Oletko saanut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

Seksuaalinen häirintä (suullinen häirintä, koskettelu, elehdintä ja puhelinhäirintä)

27. Onko sinuun koskaan opettajaurasi aikana kohdistunut oppilaan taholta seksuaalista häirintää?

1 ei → siirry kysymykseen 44.

2 on

28. Onko sinuun kohdistunut oppilaiden taholta seksuaalista häirintää **lukuvuoden 2004–2005 aikana**?

1 ei   2 on, _____ tapausta.

29. Kun Sinuun **viimeksi** kohdistui oppilaiden taholta seksuaalista häirintää, oliko häiritsevä oppilas tyttö vai poika?

1 tyttö

2 poika

30. Tekijä oli:

1 tästä koulusta

2 muusta koulusta

31. Tekijä oli _____-vuotias ja _____ luokkatasolta (arvioi, jos et tiedä).

32. Oliko oppilas tekohetkellä tarkkailu- tai erityisryhmässä?

1 oli   2 ei ollut   3 en tiedä

33. Mikä oli oppilaan äidinkieli? 1 suomi   2 muu mikä _____? 3 en tiedä

34. Oliko tekijä ulkomaalaistaustainen?   1 oli, minkä maalainen _____?

2 ei ollut   3 en tiedä

35. Kuuluiko tekijä johonkin muuhun erityiseen ryhmään? (Uskonto, jengit, etninen ryhmä)

1 ei kuulunut   2 kuului, mihin _____?

3 en osaa sanoa

36. Tapaus sattui:

1 oppitunnilla ulkona   2 oppitunnilla sisällä

3 välitunnilla   4 muuna kouluaikana

5 kouluajan ulkopuolella

37. Selosta tapaus lyhyesti:

---

38. Onko samankaltainen teko tapahtunut useammin kuin kerran?

1 ei   2 kyllä, _____ kertaa.

40. Saiko oppilas teostaan jonkin seuraamuksen?

1 ei

2 sai, minkä: _____

41. Aiheuttiko seksuaalinen häirintä Sinulle:

	Paljon	Vähän	Ei lainkaan
1 stressiä	2	1	0
2 unettomuutta	2	1	0
3 keskittymisvaikeuksia	2	1	0
4 pelkotiloja	2	1	0
5 poissaoloja	2	1	0
6 työpaikan vaihdon	2	1	0
7 jotain muuta, mitä _____			

42. Oletko hakenut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

43. Oletko saanut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

Fyysisen väkivallan uhka (esim. yritys heittää lumipallolla opettajaa tuloksetta tai väkivallan sanallinen uhkaus tai uhkaava käytös)

44. Oletko koskaan opettajaurasi aikana kokenut oppilaan uhkaavan Sinua fyysisellä väkivallalla?

1 en ole → siirry kysymykseen 61.

2 olen.

45. Onko oppilas uhannut Sinua fyysisellä väkivallalla **lukuvuoden 2004–2005 aikana?**

1 ei   2 on, _____ tapaus.

46. Kun Sinuun **viimeksi** kohdistui fyysisen väkivallan uhkaa oppilaan taholta, oliko oppilas tyttö vai poika?

1 tyttö

2 poika

47. Tekijä oli: 1 tästä koulusta 2 muusta koulusta
48. Tekijä oli _____-vuotias ja _____. luokkatasolta (arvioi, jos et tiedä).
49. Oliko oppilas tekohetkellä tarkkailu- tai erityisryhmässä?
1 oli 2 ei ollut 3 en tiedä
50. Mikä oli oppilaan äidinkieli? 1 suomi 2 muu mikä _____? 3 en tiedä
51. Oliko tekijä ulkomaalaistaustainen? 1 oli, minkä maalainen _____?
2 ei ollut 3 en tiedä
52. Kuuluiko tekijä johonkin muuhun erityiseen ryhmään? (Uskonto, jengit, etninen ryhmä)
1 ei kuulunut 2 kuului, mihin _____?
3 en osaa sanoa
53. Tapaus sattui: 1 oppitunnilla ulkona 2 oppitunnilla sisällä
3 välitunnilla 4 muuna kouluaikana
5 kouluajan ulkopuolella
54. Selosta tapaus lyhyesti:
_____
_____
_____
_____
55. Onko samankaltainen teko tapahtunut useammin kuin kerran?
1 ei 2 kyllä, _____ kertaa.
56. Uhkasiko oppilas Sinua jollakin aseella? 1 ei 2 kyllä, millä: _____
57. Saiko oppilas teostaan jonkin seuraamuksen?
1 ei

2 sai, minkä: _____

58. Aiheuttiko fyysisen väkivallan uhka Sinulle:

	Paljon	Vähän	Ei lainkaan
1 stressiä	2	1	0
2 unettomuutta	2	1	0
3 keskittymisvaikeuksia	2	1	0
4 pelkotiloja	2	1	0
5 poissaoloja	2	1	0
6 työpaikan vaihdon	2	1	0
7 jotain muuta, mitä _____			

59. Oletko hakenut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

60. Oletko saanut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

Fyysinen väkivalta (opettajan vahingoittaminen)

61. Onko Sinuun koskaan opettajaurasi aikana kohdistunut oppilaan taholta fyysistä väkivaltaa?

1 ei → siirry kysymykseen 79.

2 on

62. Onko sinuun kohdistunut oppilaiden taholta fyysistä väkivaltaa **lukuvuoden 2004–2005 aikana?**

1 ei   2 on, _____ tapausta.

63. Kun Sinuun **viimeksi** kohdistui fyysistä väkivaltaa oppilaan taholta, oliko oppilas tyttö vai poika?

1 tyttö   2 poika

64. Tekijä oli: 1 tästä koulusta   2 muusta koulusta

65. Tekijä oli _____-vuotias ja _____. luokkatasolta (arvioi, jos et tiedä).

66. Oliko oppilas tekohetkellä tarkkailu- tai erityisryhmässä?

1 oli   2 ei ollut   3 en osaa sanoa

67. Mikä oli oppilaan äidinkieli? 1 suomi   2 muu mikä _____? 3 en osaa sanoa

68. Oliko tekijä ulkomaalaistaustainen?   1 oli, minkä maalainen _____?

2 ei ollut   3 en osaa sanoa

69. Kuuluiko tekijä johonkin muuhun erityiseen ryhmään? (Uskonto, jengit, etninen ryhmä)

1 ei kuulunut   2 kuului, mihin _____?

3 en osaa sanoa

70. Tapaus sattui:

1 oppitunnilla ulkona   2 oppitunnilla sisällä

3 välitunnilla   4 muuna kouluaikana

5 kouluajan ulkopuolella

71. Selosta tapaus lyhyesti:

---

72. Onko sama teko tapahtunut useammin kuin kerran?

1 ei   2 kyllä, _____ kertaa.

73. Uhkasiko oppilas Sinua jollakin esineellä?   1 ei   2 kyllä, millä: _____

74. Kun Sinuun **viimeksi** kohdistui fyysistä väkivaltaa oppilaiden taholta, jouduitko ha-
keutumaan terveydenhoitajan tai lääkärin hoitoon?

1 en   2 jouduin

75. Saiko oppilas teostaan jonkin seuraamuksen?

1 ei

2 sai, minkä: _____

76. Aiheuttiko fyysinen väkivalta Sinulle:

	Paljon	Vähän	Ei lainkaan
1 stressiä	2	1	0
2 unettomuutta	2	1	0
3 keskittymisvaikeuksia	2	1	0
4 pelkotiloja	2	1	0
5 poissaoloja	2	1	0
6 työpaikan vaihdon	2	1	0
7 jotain muuta, mitä _____			

77. Oletko hakenut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta
kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

78. Oletko saanut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiu-
saamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

Muu häirintä (esim. autoon tai muuhun omaisuuteen kohdistuvaa ilkivaltaa)

79. Ovatko oppilaat koskaan opettajaurasi aikana kohdistaneet Sinuun muuta häirintää?
(esim. asuntoon tai muuhun omaisuuteen kohdistuva ilkivalta, häirintäsoitto, -
tekstiviesti, -sähköposti, juorujen levittäminen koulussa tai internetissä, opettajan suku-

laisten kiusaaminen tai häirintä, kotirauhan häirintä tai opettajan nimellä asioiden tilaaminen jne.)

1 ei → siirry kysymykseen 89.

2 on

80. Onko Sinuun kohdistunut häirintää **lukuvuoden 2004–2005 aikana?**

1 ei   2 on, _____ tapausta.

81. Kun Sinuun **viimeksi** kohdistui häirintää oppilaiden taholta, niin minkälaisesta teosta oli kyse?

1 häirintäsoitto kotiisi

2 häirintätekstiviesti

3 häirintäsähköposti

4 asuntoosi kohdistunut vahingonteko

5 autoosi kohdistunut vahingonteko

6 muuhun omaisuuteesi kohdistunut vahingonteko

7 muuhun sukulaiseesi kohdistunut (henkinen tai fyysinen) kiusaaminen

8 oppilaat kirjoittivat sinusta koulun seinille

9 oppilaat levittivät sinusta perättömiä juoruja

10 oppilaat käyttivät internetiä sinua loukkaavasti

11 oppilaat tilasivat nimissäsi jotain tavaraa

12 muu teko,

mikä: _____

_____

82. Tiedän tai epäilen, että kyseisen teon teki

1 tyttö

2 poika

3 kaksi tai useampi tyttöä

4 kaksi tai useampi poikaa

5 sekaryhmä

0 en osaa sanoa

83. Tiedän tai epäilen tekijän/tekijöiden olleen noin _____ -vuotias/vuotiaita ja _____ luokkatasolta (arvioi, jos et tiedä; jos kyseessä oli ryhmä, arvioi enemmistön tai päävastuullisen ikä ja luokkataso; jätä kohta tyhjäksi, jos arviointi on mahdotonta).

84. Saiko oppilas teostaan jonkin seuraamuksen?

1 ei

2 sai, minkä: _____

85. Onko samankaltainen teko tapahtunut useammin kuin kerran?

1 ei

2 kyllä, _____ kertaa.

86. Aiheuttiko muu häirintä Sinulle:

	Paljon	Vähän	Ei lainkaan
1 stressiä	2	1	0
2 unettomuutta	2	1	0
3 keskittymisvaikeuksia	2	1	0
4 pelkotiiloja	2	1	0
5 poissaoloja	2	1	0
6 työpaikan vaihdon			
7 jotain muuta, mitä _____			

87. Oletko hakenut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

88. Oletko saanut tukea/apua (ystävät, terveydenhuolto, joku muu) joltakin taholta kiusaamisen aiheuttamiin seurauksiin?

1 en ole

2 olen, miltä taholta _____?

89. Seuraavassa on ehdotuksia opettajiin kohdistuvan kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Merkitse oma mielipiteesi taulukkoon.

Vaihtoehdot ovat:

- 1 = ”vaikuttaa vähän”
 2 = ”vaikuttaa melko vähän”
 3 = ”ei vaikuta vähän eikä paljon”
 4 = ”vaikuttaa melko paljon”
 5 = ”vaikuttaa paljon”
 0 = ”en osaa sanoa”.

	vaikuttaa vähän		...		vaikuttaa paljon	en osaa sanoa
Vanhemmat asettavat tiukemmat rajat ja säännöt	1	2	3	4	5	0
Vanhemmat puutuvat tehokkaammin kiusaamiseen	1	2	3	4	5	0
Vanhempien tulisi suhtautua koululta tulevaan palautteeseen vastaanottavaisemmin	1	2	3	4	5	0
Vanhempien tulisi olla tietoisempia koulun toimintatavoista	1	2	3	4	5	0
Koululle laaditaan toimintasuunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi	1	2	3	4	5	0
Koulu järjestää tapaamisia kiusaamien tapahduttua	1	2	3	4	5	0
Opettajien tietoutta lisätään erilaisista kiusaamisen vastaisista toimintamalleista	1	2	3	4	5	0
Opettajien tulisi kohdella tasapuolisemmin oppilaita	1	2	3	4	5	0
Opettajien auktoriteettiasemaa vahvistetaan	1	2	3	4	5	0
Koulun rangaistukset tulisi olla kovempia	1	2	3	4	5	0
Välitunneilla tulisi olla useampi valvova opettaja	1	2	3	4	5	0

Yhteiskunnan tulisi tukea enemmän opettajiin kohdistuvaa kiusaamista						
ehkäisevää tutkimusta	1	2	3	4	5	0
Liikuntatuntien ryhmäkokoja tulisi pienentää						
Koulujen oppilasmäärää tulisi pienentää	1	2	3	4	5	0
Erityisoppilaiden integrointia tulisi vähentää tavallisiin ryhmiin	1	2	3	4	5	0
Opettajien keskinäistä tukea tulisi lisätä	1	2	3	4	5	0
Opettajien ja vanhempien yhteistyötä tulisi lisätä	1	2	3	4	5	0

90. Onko mahdollista, että jokin Sinun ominaisuus (esim. r-vika) edistää oppilaiden häiriökäyttäytymistä?

1. Ei ole

2. On, minkälainen ominaisuus _____

91. Tiedätkö tai oletko kuullut liikunnanopettajista, joita oppilaat ovat kiusanneet edellä mainituilla tavoilla?

1. Tiedän useita opettajia

2. Tiedän yhden opettajan

3. Olen kuullut useista opettajista

4. Olen kuullut yhdestä opettajasta

0. En tiedä että opettajia olisi kiusattu

92. Tiedätkö tai oletko kuullut muista aineenopettajista, joita oppilaat ovat kiusanneet edellä mainituilla tavoilla?

1. Tiedän useita opettajia

2. Tiedän yhden opettajan

3. Olen kuullut useista opettajista

4. Olen kuullut yhdestä opettajasta

0. En tiedä että opettajia olisi kiusattu

Kiitokset ajastasi ja osallistumisestasi!